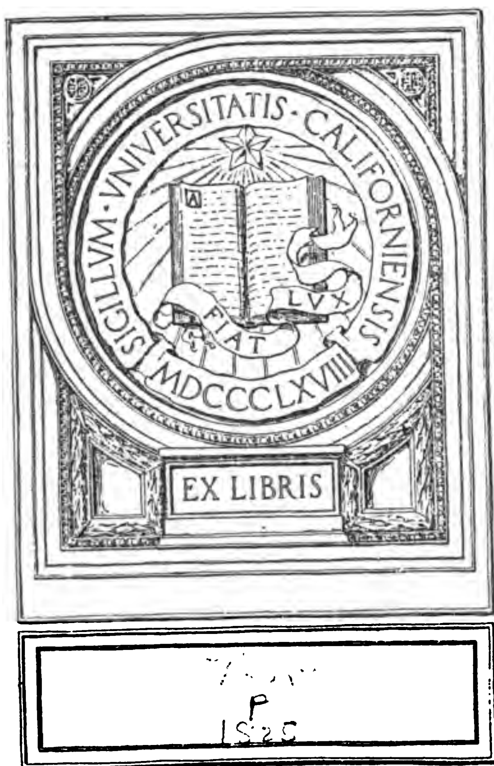

P. A. Nauta
Specimen exhibens
Senecae librum
de providentia.

14. 2 1825.

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

SPECIMEN LITERARIUM INAUGURALE,

EXHIBENS

SENECAE LIBRUM

DE PROVIDENTIA, SIVE QUARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT, CUM SIT PROVIDENTIA,

VARIETATE LECTIONIS INSTRUCTUM.

SPECIMEN LITERARIUM INAUGURALE,

EXHIBENS

SENECAE LIBRUM DE PROVIDENTIA,

SIVE

QUARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT CUM SIT PROVIDENTIA,

VARIETATE LECTIONIS INSTRUCTUM,

QUOD,

ANNUENTE SUMMO NUMINE,

EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI

GERARDI SANDIFORT,

MED. DOCT.

MEDICINAE, ANATOM. ET PHYSIOL. PROF. ORDIN.,

NEC NON

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU,

ET

NOBILISSIMAE FACULTATIS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM DECRETO,

PRO GRADU DOCTORATUS,

SUMMISQUE IN PHILOSOPHIA THEORETICA ET LITERIS HUMANIORIBUS HONORIBUS AC PRIVILEGIIS,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA,

SAECULARIBUS ACADEMIAE CONCELEBRANDIS,

MORE MAJORUM CONSEQUENDIS,

PUBLICO AC SOLENNI EXAMINI SUBMITTIT

BAVIUS ANTONIUS NAUTA,

LEOVARDIA — FRISIUS.

Ad diem IV. *Februarii* MDCCCXXV. *Hora* XII—I.

IN AUDITORIO MAJORI.

LUGDUNI BATAVORUM

APUD HAAK ET SOCIOS,

MDCCCXXV.

VIRO PLURIMUM VENERANDO

HERMANNO MANGER,

VERBI DIVINI APUD HARLEMENSES MINISTRO,
AVUNCULO CARISSIMO, AESTIMATISSIMO,

ET

VIRO GRAVISSIMO, CONSULTISSIMO

JANO DOMINICO WIERDSMA,

J. U. D., CIVITATIS LEOVARDIENSIS MAGISTRATUI,
AFFINI DILECTISSIMO

Hoc Specimen Literarium

D. D. D.

AUCTOR.

PRAEFATIO.

Si de veterum, qui Romae et in Graecia floruerunt, philosophorum excellentia quaerimus, haud sciam an principibus annumerandus sit L. Annaeus Seneca. De quo viro sic Plutarchus (1) judicavit, Graecos quem in moralibus cum eo compara-

(1) In iis quidem Plutarchi, quae nunc habemus, haec non inveniuntur; sed Petrarcha, qui et alios libros hodie deperditos, ut Ciceronis *de gloria* vidit, Plutarchum ita confessum esse scribit in *Epist. contra Gallum*; unde Lipsius attulit.

rarent, habuisse neminem. Et profecto libros ejus si evolvimus, pleni ubique sunt sententiis pulcherrimis, sublimibus, mirum redolentibus virtutis ac sapientiae studium. Quam egregia sunt, quae de Diis scribit! „Dii," inquit, „omnium rerum optimi auctores: „qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis „perseverant." *de Benef. l.* 7. *c.* 31. In quo licet *Deos* memoret, sive quod populo scribens popularem opinionem sequeretur, sive quod soli et lunae ceterisque sideribus divinam tribueret naturam (2), e multis tamen locis apparet, Senecam unum Deum ceteris omnibus longe superiorem agnovisse, „custodem rectoremque universi, animum ac spiri„tum, mundani hujus operis dominum et artifi„cem," ut scribit *Nat. Quaest. l.* 2. *c.* 45. Is, ut ait *ibid. l.* 1. *Praef.* §. 13, „totus ratio est." Praeclare quoque sensit de summo bono, non in rebus externis positum id judicans, sed in animo sancto, pio, forti, nec fortunae tela, nec mortis adventum reformidanti (3). Mortis enim meditationem

(2) Colligitur hoc e *cap. ejusd.* §. 2, ubi dicit homines esse, qui solem quidvis potius quam deum appellarent, add. *ibid. l.* 6. *c.* 23. et *Epist.* 73. §. 6. Similiter Plato in *Epinomide*, *p.* 490. propter pulcherrimum siderum cursum animatas eas esse statuerat. Cf. *Cicero de Nat. Deor. L.* 2. *c.* 15, 16.

(3) Vid. inprimis *Epist.* 31, 41, 115.

nem cum Socrate et Cicerone (4) praecipuum faciebat philosophiae munus, qua de re loca passim sunt eximia, veluti *Epist.* 30. §. 3: „ Magna res „ est haec, Lucili, et diu discenda, quum adventat „ hora illa inevitabilis, aequo animo abire." Atque omnino de rebus Divinis hominumque bonorum cum Deo necessitudine, ad quem post hanc vitam redituri essent, ita disserit, ut non mirum videatur, fuisse (5) qui sapientiam hanc e sanctissimis Christianae doctrinae fontibus haustam esse crederent: a quibus tamen merito dissentire mihi videntur Erasmus *Praef. Op. Senecae*, Modius *Novantiq. Lection.*, *Epist.* 21., *et Clar.* Wyttenb. *Disput. Stoic. de Unitate Dei*, *p.* 33. *sqq.*, *Bibl. Crit. vol* 2. *p.* 118.

Magnam igitur Senecae scripta commendationem ha-

(4) *Plat. Phaed. p.* 13, 19. ibique Wyttenb. *Cic. de Senect. c.* 20.

(5) In his Bruckerus, qui tamen aliam atque alii viam ingressus ostendere studuit, Senecam, Epictetum et Antoninum Caesarem, quo majorem suae philosophiae auctoritatem conciliarent, aliquas et sententias et verba Christianis sublegisse. Vid. ejus *Miscell. Hist. Philos. Lit. Crit. Observ.* 9. *de Stoicis subdolis Christianorum imitatoribus.* Quae sententia si vera sit, simili modo Seneca sumserit quaedam a Christianis, quo sumsit ab Epicuro; qua de re scribit *Epist.* 2. §. 4. „ soleo enim et „ in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed „ tanquam explorator": nisi quod Epicurum nominaret, illos ut homines ἰδιώτας et ἀφιλοσόφους taceret.

habent a rerum, quae in iis tractantur, gravitate atque utilitate, eoque majorem, quod non scripsisse tantum illa, sed sensisse videtur, idque egisse, ut vita cum sermone concordaret, quam propositi sui summam dicit *Epist.* 75. §. 2. (6). Fuere quidem, inter quos Dio Cassius (7), qui luxuriae Senecam avaritiaeque accusarent, sed ea crimina post Lipsium refellit nuper Reinhardtus *in libello de L. Annaei Senecae vita atque scriptis, Jenae* 1816. Is ibid. vitia, quae in ejus dicendi genere (8) culpari solent, excusanda esse monuit partim temporum, quibus vixit, conditione, partim Stoicae, quam secutus est, philosophiae studio, contraque multis ejus scripta virtutibus excellere.

Quarum virtutum tanta me cepit admiratio, ut cum conficiendi speciminis Academici tempus adventaret, jamque unum itemque alterum argumentum, cui materiem colligere coeperam, ab aliis esset occupatum, tandem aliquem e Senecae libris minoribus edere in animum induxerim. Prae ceteris arrisit parvus ille, sed aureus liber, qui inscribitur de

(6) Cf. *Epist.* 24. §. 18: „Turpe est aliud loqui, aliud „sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire?"

(7) Etiam Comes Oxenstirn *Pensées p.* 158 *sq.* satis acerbe de Seneca judicat.

(8) Eloquentiae quidem curam quo loco censuerit, ipse „declarat *Epist.* 40. §. 11: „Fabianus vir egregius et vita „et scientia, et quod post illa est, eloquentia quoque."

de Providentia sive quare bonis viris mala accidant, cum sit Providentia. De quo cum Aestimatissimum Praeceptorem Virum Clar. Peerlkampium consuluissem, is probavit consilium, eamque rationem ut sequerer, auctor fuit, ut infra textum, quem vocant, breviter indicata varietate lectionis et locorum difficilium quis videretur esse sensus, deinde annotationem adjicerem, in quam cetera, si qua invenissem, huc pertinentia conferrentur. Duplicis hujus operae priorem tantum partem, eamque summa cum festinatione conficere temporis me angustiae coëgerunt, ortae illae ex festa solennique opportunitate, qua Doctoris gradum accepturus sum. Quapropter annotationem illam, si Deus obsecundet, posthac editurus, nunc quidem parvulum hoc juvenilis operae specimen aequis indulgentibusque legentium animis commendo.

Senecae librum sua spero praestantia commendabit; quae quo facilius intelligatur, pauca de illo universe praefanda esse duxi. Agit *de Providentia sive quare bonis viris mala accidant, cum sit Providentia.* Sic enim cum Lipsio et Ruhkopfio titulum (9) constituamus, qui alibi aliter legitur. Vi-

(9) Duplici nomine saepe veteres opera sua inscripserunt, ut Cicero *Brutum, sive de Claris oratoribus*, ipse Seneca *de Constantia sapientis, sive quod in sapientem non cadit injuria.*

Vidi in Bibliotheca Leidensi veterem editionem Senecae impressam Tarvisii per Bernardum de Colonia A. 1478 (10) quae sic habebat: *De mundi gubernatione divina providentia. Et qualiter multa mala bonis viris accidunt.* Henr. Stephanus *Proodopoeia ad lect. Sen. p.* 217. librum appellat „ De divina providentia, vel potius absque ad„ jectione, De providentia (quem alii inscribunt, „ quare bonis viris mala accidant, quum sit provi„ dentia." Intelligi puto Muretum, qui *Orat. vol.* 2. *orat.* 3. scribit: „ constat, veram illius (com„ mentarioli) inscriptionem non esse eam, quae vul„ go recepta est, quam ego tamen, ne omnia nova„ re dicerer, retinui, *De providentia*, sed *quare* „ *bonis viris mala accidant, cum sit providen*„ *tia* (11), ut constat ex Lactantio in libro de ira „ Dei." Lactantii locum (V, 22. *p.* 495 *Heumanni*) Ruhkopfius attulit, qui quod egregiam hujus libelli commendationem continet, hic etiam apponendus visus est: „ Si quis autem volet scire plenius, cur „ ma-

(10) Videtur haec esse illa editio Tarvisina, de qua laudantur ab Harlesio Denis *Memorab. Bibl. Garell. p.* 69. *et* Gemeiner *libris rarior. in Bibl. Ratisbon. p.* 50. Memoratur etiam a Fabricio *Bibl. Lat. Tom.* II. *p.* 110. *ed. Ern.*

(11) Hanc inscriptionem solam edidit Andr. Schottus: eandem probavit Fabric. *l. l. p.* 104.

„ malos et injustos Deus potentes, beatos et divi-
„ tes fieri sinat, pios contra humiles, miseros, ino-
„ pes esse patiatur; sumat eum Senecae librum, cui
„ titulus est: quare bonis viris multa mala accidant,
„ quum sit providentia; in quo ille multa, non pla-
„ ne imperitia seculari, sed sapienter ac paene divini-
„ tus locutus est."

Argumentum e gravissimis esse, nemo facile negaverit. Non est quod miremur homines antiquis temporibus, quando viderent pietatis et virtutis amantissimos non modo communibus hujus vitae aerumnis non exemtos, sed gravioribus saepe quam ceteros calamitatibus premi, mortales igitur hoc videntes in istam opinionis perversitatem incidisse, ut vel Providentiam omnino tollerent, vel bonitatem ejus et justitiam in dubium vocarent. Hinc illa Lucretii: quare, inquit, telum hoc cladium

„ exanimatque indignos inque merentes?"

Nota quoque sunt Ovidii:

„ Cum rapiant mala fata bonos (ignoscite fasso),
„ Sollicitor nullos esse putare Deos."

Ne Tacitum quidem ab hoc errore immunem praestare cetera virtus potuit, qui *Annal. l.* 16. *c.* 33. de Cassio quodam Asclepiodoto, qui fidem etiam in duris rebus amico servaverat, ita scribit: „ exutusque omnibus fortunis, et in exsilium actus; aequitate Deum erga bona malaque docu-

„ men-

„ menta (12)." Et ipsum Senecam *de Benef. l. 7. c. 31.* querentem audimus, quod alius Diis objiceret negligentiam nostri, alius iniquitatem.

Ex horum numero fuisse *Lucilium Juniorem*, ex hoc libro, qui ad eum scriptus est, intelligimus. Cui Seneca cum *Epist.* 21. polliceretur, ut Idomeneum ab oblivione vindicassent Epicuri epistolae, ita suis scriptis illius nomen duraturum esse, in eo non vanus fuit augur. Neque enim alibi usquam, ut monuit Ruhk. *praef. tom.* 3. *ed. Sen.* nisi apud nostrum philosophum Lucilii mentio reperitur, in quem adeo conveniunt haec ejusdem verba in *Praef. tom.* 4. *p.* XIV: „ Plerisque autem Se-

(12) Lipsius quo Tacitum impietatis culpa liberaret, locum depravatum censuit, quod tamen neque Gronovio, neque Ernestio persuasit, *aequitatem* interpretantibus *indifferenter aliquid ferre, nihil ad id commoveri*, allato loco Ciceronis *Agrar.* 1. (*c.* 5). Ceterum qui plura de hoc argumento velit, adeat Minucii Felicis *Octavium p.* 40—42. *ed Oux.* ubi Interpr. ingentem locorum sylvam collegere, quibus addi possit, quippe cum nostro libello in multis conveniens *Theodoreti de Provid. sermo* 9, *ὅτι οὐκ ἄκαρπος τῆς δικαιοσύνης ὁ πόνος.* Vid. etiam *Rev.* Montyn *Respons. de argum. Teleologico p.* 133. *sq. in Ann. Acad. Traject. A.* 1822—1823. Neque possum, quin hoc loco memorem egregiam illam Pricii (*R. Price*) *de Provid.* disputationem, quam cum tribus aliis ejusdem disputationibus ex Anglico sermone in nostratem versam pro solita sua comitate commodavit mihi Clar. Senex M. Tydeman.

„ Senecae amicis, praesertim iis, quibus libros „ suos inscripsit, hoc accidit fatum triste, sed in „ tyrannide non mirum, ut et ipsi quasi in illam „ tristissimam ruinam, qua innocentissimus Philoso- „ phus a Nerone protrudebatur, velut sive nomine „ corpora, devoluti ideoque omnia eorum vestigia „ ex historia istorum temporum penitus sublata sint." E Seneca tamen, qui et sapientissimas illas *Epistolas* et *Naturales Quaestiones* ad Lucilium scripsit, haec discimus, eum procuratoris nomine, quae erat equestris nobilitas (13) provinciae Siciliae praefuisse (14). Pauperem natum „ in medium „ protulerat ingenii vigo, scriptorum elegantia, no- „ biles et clarae amicitiae (15)." Et scriptorum quidem elegantiae monumentum aliquod majus (16), exstare credidit Wernsdorfius; carmen enim illud, *Aetna* inssriptum, quod vulgo Cornelio Severo tribuitur. a Lucilio esse conditum, quem ejusmodi opus vel parasse, vel etiam perfecisse loca quae-

(13) Tac. *Agric. c.* 4. Et Lucilium ad equestrem ordinem industria perduxerat. *Epist.* 44.

(14) *Nat. Quaest. L.* 4. *praef.* §. 1, 20 *Epist.* 31. §. 8.

(15) *Nat. Quaest. l. c.* §. 12, 13. *Epist.* 19.

(16) Nam versiculi quidam afferuntur, ut *Epist.* 8. §. 8.
„ Non est tuum, fortuna quod fecit tuum;
et
„ Dari bonum quod potuit, auferri potest."
in quibus animum Senecae convenientem agnoscas.

quaedam Senecae indicant (17): neque tamen sententiam hanc Ruhkopfio probavit, qui *Praef. Vol.* 2. *p.* XIV. Cornelio quidem abjudicandum, non item Lucilio vindicandum censet.

Ceterum hic amicitia floruit Cn. Lentuli Gaetulici, poëtae et historici, occisi a Caligula, postquam decem annos Germaniae praefuerat (18); tum Aebutium Liberalem, ad quem libri *de Beneficiis* scripti sunt, communem et Senecae et Lucilii amicum fuisse significat *Epist.* 91 *init.* „ Liberalis noster „ nunc tristis est, nuntiato incendio, quo Lugdu- „ nensis colonia exusta est." Inprimis autem eum Seneca familiaritate coluit, maximique fecit; quod indicant epistolae, in quibus non modo frequenter eum ita compellat: „ Lucili virorum optime, Lucili „ carissime," sed saluberrimis praeceptis instruit, atque de variis rebus consulenti sic rescribit, ut non rescribere, sed tamquam praesenti respondere sibi videretur (19). Lucilius autem, qui „ calcatis popu- „ la-

(17) *Epist.* 79. *init. Nat. Quaest. L.* 3. *c.* 1. *c.* 26. §. 5. ubi vid. Ruhk.

(18) *Nat. Quaest. l.* 4. *praef.* §. 13. ibique Ruhk.

(19) *Epist.* 67. §. 2. Cf. *Epist.* 71. §. 1: „ Subinde „ me de rebus singulis consulis, oblitus vasto nos ma- „ ri dividi, quum magna pars consilii sit in tempore, „ necesse est evenire, ut de quibusdam rebus tunc ad „ te perferatur sententia mea, quum jam contraria po- „ tior est."

„ laribus bonis," (*Epist.* 31.) ope philosophiae ad rectam placidamque mentem contendebat (20), maxime de quaestionibus cum eo studio conjunctis amici sententiam exquirere solebat. Exemplo sint epistolarum nonnullarum exordia, veluti *Ep.* 72. „ Quod quaeris a me, liquebat mihi, si remeditarer, „ per se: sed diu non retentavi memoriam meam. „ itaque non facile me sequitur. Quod evenit libris „ situ cohaerentibus, hoc evenisse mihi sentio: ex- „ plicandus est animus, et quaecunque apud illum „ deposita sunt, subinde excuti debent, ut parata „ sint, quoties usus exegerit. Ergo hoc in praesen- „ tia differamus: multum enim operae, multum dili- „ gentiae poscit." *Ep.* 88: „ De liberalibus studiis „ quid sentiam, scire desideras." *Ep.* 89. „ Rem „ utilem desideras, et ad sapientiam properanti uti- „ que necessariam, dividi philosophiam, et ingens „ corpus ejus per membra disponi. (§. 2.) Faciam „ ergo quod exigis, et philosophiam in partes, non „ in frusta dividam." *Ep.* 108. „ Id, de quo „ quaeris, ex his est, quae scire tantum eo, ut scias, „ pertinet. Sed nihilominus quia pertinet et prope- „ ras,

(20) In quo Seneca magno eum studio adjuvit, ut scribit *Ep.* 14: „ Ego quum vidissem indolem tuam, „ injeci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec „ lente ire passus sum, sed subinde excitavi: et nunc „ idem facio."

„ ras, nec vis exspectare libros, quos cum maxime „ ordino continentes totam moralem philosophiae „ partem, statim expediam." Quae si comparamus cum principio libri *de Providentia*: „ Quaesisti a me, „ Lucili, quid ita, si Providentia mundus ageretur, „ multa bonis viris acciderent mala? Hoc com„ modius cet." magnam convenientiam cernimus, quae probabile reddat, hunc librum eodem consilio, quo scripsit illas, ut amici desiderio satisfaceret, eodem quoque circiter tempore scriptum esse.

De *temporis* enim accurata definitione ut in plerisque Senecae, sic in hoc libro Viri Docti non satis inter se consentiunt. Schottus (21) quidem in librorum ordine digerendo postquam nono anno Claudii, Senecam ab exsilio revocatum esse dixit; primumque librum, quem redux scripserit, *ludum* fuisse *de morte Claudii*, quippe initio statim imperii Neronis vulgatum, haec addit: „ nisi fortasse „ aliquis libros *de Ira*, *in sapientem non cadere* „ *injuriam*, et *cum mundus regatur providentia*, „ *quare multa mala bonis viris accidant*, et *de* „ *Tranquill. animi* velit huic interstitio temporis; „ quod ab ejus reditu ad mortem usque Claudii „ fluxit, tribuere, de quibus tamen, nisi quod post Ca-

(21) *Tom. 2. ed. Sen. Praefatione vitam Senecae complexa.*

„ Casi caedem editi sunt, nihil liquido affirmare ausim." Qua cum suspicione, quantum ad librum *de Providentia*, Lipsius ita consentit, ut et aliam proferat; in *Argumento* scribens: „ Aureus hic li„ bellus est, et scriptum post Caligulam video ex Cap. „ IV. *Ego mirmillonem*, inquit, *sub C. Caesare audivi* „ *de raritate munerum querentem*. In praeterito loqui„ tur, et de homine ac tempore, quod fuit. Puto „ igitur sub Claudio, statim a reditu; imo quid si haec „ philosophica quaedam in exsilio? nam diu ibi „ haesit, annos circiter octo, et juste hoc de„ gerit, sibi solando." Et huic quidem Viri Magni conjecturae quod objici possit, unum aliquid, levinsculum fortasse, liber ipse suggerere mihi visus est. Cum enim *c* 4. §. 12. quantum consuetudo possit in malis leniendis efficere, barbararum nationum exemplo firmat, quae in summa soli coelique et victus asperitate non tamen infelices sint, Germanos affert, „ et quidquid circa Istrum vagarum „ gentium occursat." Quidni si scripserit haec in Corsica, Corsicae potius memoraverit incolas? cujus insulae tristitiam ea quidem parte, qua ipse degebat (22) in *Consol.* ad matrem Helviam inde missa *c.* 6. §. 4. ita refert: „ Quid tam nudum inveniri sen-

(22) Nam cetera Corsica secundum Diodorum Siculum et Plinium fecundior erat. Vid. Ruhk. *ad Sen l. l.*

„ potest, quid tam abruptum undique, quam hoc „ saxum? quid ad copias respicienti jejunius? quid „ ad homines immansuetius? quid ad ipsum loci „ situm horribilius? quid ad coeli naturam intem„ peratius?"

In altera Lipsii sententia possemus acquiescere, sub Claudio statim a reditu scriptum esse, nisi multo tamen probabilius videretur, ultimis ejus vitae annis hunc librum assignare. Suadet hoc et convenientia (23) paulo ante memorata cum Epistolis scriptis sex aut septem annis ante mortem (24) quam A. post Chr. 65 eodemque aetatis suae obiit (25); et mentio majoris illius operis sive *de Pro-*

(23) Neque tantum exordia conveniunt; sed Epistolas inprimis 59am et nonnullas insequentes quo magis legebam, eo magis arridebat opinio, scripsisse Senecam eas aut a libro *de Providentia* recentem, aut cum ipsi in manibus esset. Insunt enim iis complura similia, res, imagines, dictiones, quae suis locis indicari poterunt in *Annot.*

(24) Confecit hoc Ruhk. ex *Ep.* 91, ubi Lugduni narrans incendium, centesimum ejus coloniae tunc annum fuisse scribit.

(25) Ita Reinhardtus: alii paululum variant, ut Joecherus *Lexico Erud.* qui A. Chr. 65, sed ipsius 62 decessisse tradit, Lipsius qui putat eum, cum moreretur, 63 aut 64 annorum fuisse. Quidquid ejus rei sit, senem quidem se fuisse, cum scriberet *Epistolas*, multis locis eleganter ipse significat, ut *Ep.* 61: „ Ante senec„ tu-

Providentia sive *Moralium*, quae in libelli principio reperitur. Ita enim *c.* 1. §. 1: „Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum praeesse universis Providentiam probaremus, et interesse nobis Deum; sed quoniam a toto particulam revelli placet, et unam contradictionem, manente lite integra, solvere; faciam rem non difficilem, causam deorum agam. Supervacuum est in praesentia ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare, nec cet. — (§. 4.) Suo ista tempori reserventur." Dubitant, quonam haec referenda sint. Cum enim *Ep.* 106, 108, 109. plane simili ratione Lucilio scribat ea, quae ille quaesivisset, commodius explicari posse libris, quos cum maxime ordinaret, totam moralem philosophiae partem continentes (26), eosdem hic intelligi putat Ruhkopfius. Verum quaestio de Providentia nonne potius ad eam philosophiae partem pertinere censenda est, quae de rebus Divinis (27) quam ad moralem, quae de huma-

„tutem curavi, ut bene viverem; in senectute, ut bene moriar."

(26) *Ep*, 106, §. 2 ait: „scis enim me moralem philosophiam velle complecti, et omnes ad eam pertinentes quaestiones explicare: et *Ep. seq.* §. 15. appellat moralis philosophiae volumina. Lactantius ex iis fragmenta quaedam servavit.

(27) Stoicos quidem locum de Deo ad physica retulisse docet Lips. *Physiol. Stoic. L.* 2. *diss.* 3. Locus autem

mentis agit? quas duas pulcherrime inter se comparat *Seneca Quaest. Nat. l.* 1. *praef.* (28). „ Tantum," inquit, „ inter duas interest, quantum „ inter Deum et hominem. Altera docet, quid in „ terris agendum sit: altera, quid agatur in coelo. „ Altera errores nostros discutit, et lumen admo„ vet, quo discernantur ambigua vitae: altera mul„ to supra hanc caliginem, in qua volutamur, ex„ cedit, et e tenebris ereptos illo perducit, unde „ lucet. Equidem tunc naturae rerum gratias ago, „ cum illam non ab hac parte video, quae publica „ est, sed cum secretiora ejus intravi: cum disco, „ quae universi materia sit, *quis auctor sit aut* „ *custos:* quid sit Deus: totus in se intendat, an „ ad nos aliquando respiciat," cet. Videmus hic eadem fere memorari, quae in libelli nostri loco mo-

tem ille quaestionem de Provid. continebat, ut apparet e disputatione Balbi Stoici ap. *Cic. de Nat. D. l.* 2. *c.* 29. *sqq.*

(28) Ruhk. conferre jubet *Ep.* 89. ubi varias recensens philosophiae definitiones, tripartitam illam sibi maxime placere significat (§. 8.) in moralem, naturalem et rationalem. Quem locum ita cum nostro concilies, ut vel moralem et rationalem ea parte, quae ad homines spectat, complexus sit (ita Ruhk.) vel rationali parte, quippe minori, quaeque instrumenti tantum loco sit, nunc neglecta, de ipsa materia philosophiae graviter eleganterque disseruerit.

modo allato dixerat suo tempori reservanda: videmus simul ea morali philosophiae parti opponi. Unde verisimile fit, Senecam illo loco non de *Moralium* libris cogitasse, sed de alio quodam opere, quo quaestio de Deo deque mundi per Deum formatione et gubernatione tractaretur. Quale opus eum in animo habuisse, vestigia quaedam indicant, quae, age, colligamus. In eadem illa *primi libri Nat. Quaest. praef.* §. 14, 15. postquam utile dixit esse cognoscere, „ quantum Deus possit; materiam ipse sibi „ formet, an data utatur," similiaque, sic finem facit: „ Sed haec deinde." Tum *ib. c.* 1. § 3. commemoratis prodigiis quibusdam, „ Dices" inquit, „ mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, ut existi- „ mes Deos mortium signa praemittere, et quidquam „ esse in terris tam magnum, quod perire mundus „ sciat? Erit aliud isti rei tempus. Videbimus, „ an certus omnium rerum ordo ducatur, et alia aliis „ ita complexa sint, ut quod antecedit, aut causa „ sit sequentium, aut signum. Videbimus, *an Diis* „ *humana sint curae;* an series ipsa, quid factura „ sit, certis rerum notis nuntiet." Denique huc referam, quae de fulminibus ait *l.* 2. *c.* 46: „ At „ quare Jupiter aut ferienda transit, aut innoxia „ ferit? In majorem me quaestionem vocas, cui „ suus locus, suus dies dandus est." Videtur igitur tum, cum Nat. Quaest. scriberet (scripsit autem

A. Chr. 64. (29) ejusmodi opus sibi proposuisse, post illas absolutas elaborandum; quod tamen ne perficeret, morte prohibitus esse, siquidem in fragmentis, quae multa servarunt e deperditis Senecae scriptis Lactantius, Tertullianus, alii, nullam ejus mentionem fieri videmus.

Quod si haec indicia conjungimus, non modo confirmari videtur sententia Ruhkopfii minime dubitantis, quin saltem sub Nerone (30) libellus noster exaratus sit, verum etiam tempus paulo arctius circumscribendo suspicari liceat, confectionem ejus in sex septemve postremos vitae Senecae annos incidisse. Videtur eos in otio degisse Philosophiae studiis utilibusque libris componendis intentus (31), ab aula, frigescente jam aliquantum Neronis gratia (32) ita re-

(29) Collegit hoc Ruhk. e Pompejorum calamitate narrata *L.* VI. *c.* 1.

(30) Fabric. quoque *Bibl. Lat. p.* 105 scriptum esse statuit Imp. Claudio jam defuncto.

(31) Libri quoque *de Otio sapientis*, *de Brevitate vitae*, *de vita beata* commode ad hoc tempus referri posse mihi videntur.

(32) Conjecit hoc Ruhkopf. (*Praef. Tom.* 4. *p.* XI.) e libris *de Benef.* ubi nusquam Neronis mentionem fecerit, eumque tamquam ingratum erga praeceptorem tetigerit *L.* III. *c.* 3. *c.* 17, *L.* VI. *c.* 15. quae conjectura si vera sit, jam paulo prius imminui coepit ille favor; siquidem libri *de Benef.* ante Epistolas scripti sunt, in quarum octogesima prima memorantur.

remotus, ut tamen in gravioribus rebus arcesseretur (33). Posteaquam autem Burrus, quem in regendo consiliis honestis Imperatoris animo socium et adjutorem habuerat, veneno periit, Senecae quoque potentia infracta est. Mox variis criminationibus in invidiam Principi adductus, ex illo praecepto, quod olim Lucilio dederat *Ep.* 14, sapientem nunquam potentium iras provocaturum, immo declinaturum, non aliter quam in navigando procellam, vela contraxit. Itaque „ instituta prioris potentiae „ commutat: prohibet coetus salutantium: vitat co- „ mitantes; rarus per urbem; quasi valetudine infen- „ sa, aut sapientiae studiis domi attineretur." (34) Neque tamen hic secessus optimo viro valde gravis accidere potuit, qui jamdudum a Philosophia didicerat, et Lucilio suo praeceperat (35), vitandam esse turbam, „ vitanda, quaecunque vulgo placent, quae „ casus attribuit." Omnino senectutem Senecae non immerito dixeris optimam ejus vitae partem (36): tunc sapientiam, etsi nullo tempore parvi habitam, praecipuo tamen studio coluit, ut et animum curis ac vitiis liberaret, et naturae contemplatione rerumque

(33) Tac. *Ann. L.* XIV. *c.* 7.

(34) Tac. *ib. c.* 52—56. Verba *c.* 53. „ familiaritatem „ ejus *magis* aspernante Caesare" jam ante criminationes illas animum Neronis alieniorem a Seneca fuisse indicant.

(35) *Epist.* 7, 8, 10.

(36) Ita quoque Reinh. *l. l. p.* 40.

que Divinarum pasceret (37), et amicis, posteris denique prodesset.

Quibus autem rationibus in hoc libello Providentiae causam egerit, aptissime videtur in brevi conspectu Lipsius indicasse. Cujus labore (difficilem enim supra quam aliquis credat, hanc argumentorum descriptionem sibi fuisse Vir Magnus in Introductione testatur) ejus igitur labore grati fruamur. „ Argu- „ mentum" inquit „ est, Providentiam esse: nec ob- „ stare, quod bonis mala quaedam, sed externa, „ obveniant. Primo igitur universe illam asserit, a „ mundi motu, ordine, constantia: quae omnia rec- „ torem clamant. Deinde ad quaesitum proprie, qua- „ re ergo mala bonis? Ait primo (38) Deum ama- „ re bonos; nec immittere igitur iis mala. Instar „ parentis dumtaxat castigare, et cöercere. Dein- „ de (39) non videri ea mala bonis, nec vinci „ iis, sed exerceri, et per aspera indurari. Deum „ velut agonothetam esse, et robustis his athletis „ suis delectari. Haec ita communiter, et velut „ praeparans, ad Cap. III. Ab eo magis distincte „ quinque rationes, cur eveniant, exsequi pergit.

„ Pri-

(37) Pulcherrimus hac de re locus est *Ep.* 65. §. 15. *sqq.*

(38) Ab his verbis c. 1. §. 5. „ In gratiam te reducam" usque ad finem capitis.

(39) *Cap.* 2.

„ Primo pro ipsis esse, quibus accidunt: secundo, „ pro universis: tertio, volentibus evenire: quarto „ fato et aeterna lege. (40) Primam rationem tractat „ Cap. III, IV. docetque pro ipsis esse, sicut me„ dicina pro aegris. Indurantur etiam sic a Deo, „ qui se dignos producit in pugnam; alios viliores, „ in otio et umbra habet. Secundam tractat Cap. „ V. pro omnibus esse, ut viri boni, sic habiti, „ clament aliis et ostendant non esse Bona aut „ Mala, quae vulgus putet. Ad vera igitur illa „ spectent, et illa petant, haec fugiant. Ibidem ter„ tiam (41) nectit, Volentes excipere: nam prae„ bent se Deo et Fato. Quarta (42) excipit, Fa„ tum esse, et ab aeterno constitutum, quid gau„ deas doleasque. Denique repetit (43), mala haec „ non esse: et Deum inducit pulcherrime adhor„ tantem, et ad robur excitantem. Stoice in fine, „ si piget et ferre taedet, quis tenet? patet janua, „ exi."

An liber hic egregius integer ad nos pervenerit, jam

(40) Inseri possit „ quinto nulla vere mala bonis „ viris accidere."

(41) *Cap.* 5. §. 3. a verbis: „ et volentes quidem."

(42) *Ib.* §. 5. *ad fin. Cap.*

(43) Haec ultimo *Cap.* continentur Pro *repetit* autem equidem malim *ostendit;* eam enim rationem nondum, ut videtur, exposuerat.

jam videndum. Sunt enim, qui negent, magnae auctoritatis Viri. Siquidem ad *c.* 3 §. 1. ubi scriptor disserendi ordinem proponens enumeratis quatuor partibus ita pergit „ persuadebo inde tibi, ne un„ quam boni viri

 miserearis, potest enim miser di„ ci, non potest esse „ ad eum igitur locum Lipsius παρονομαστικῶς, ut solebat: „ Haec pars „ in fine deest, temporum injuria, non scriptoris „ incuria." In eandem fere sententiam Ruhkopfius ad eum locum annotavit. Fabricius quoque, sed dubitantius, *Bibl. Lat. p.* 105: „ De „ Providentia liber, extrema, ut videtur, parte mu„ tilus." Rationes, quibus hic in eam sententiam adductus sit, cum ipse non significaverit, ignoramus; quamquam suspicari licet, eandem ei, quam illis, causam fuisse, quod e quinque partibus propositis una praetermissa videretur. Et difficile quidem est a Virorum Doctissimorum sententia discedere; sed tamen haud sciam, an afferri quaedam possint, quibus integrum esse librum ostendatur. Divisionem illam paulo diligentius consideremus. Capitis initio dixerat: „ Sed jam procedente oratione osten„ dam, quam non sint, quae videntur, mala." Jam quatuor interjectis, quae prius tractanda forent, idem illud mutatis verbis repetit: „ persuadebo „ inde tibi, ne unquam boni" cet. Hoc ipsum autem, ea, quae mala bonis viris accidere dicerentur, non esse

vere

vere mala c. *6.* sic ostendit: mala esse „ scelera „ et flagitia et cogitationes improbas, et avida con„ silia, et libidinem caecam, et alieno imminentem „ avaritiam;" haec autem omnia Deum a viris bonis removisse; ceterum divitiarum et filiorum amissionem, exsilium, necem non esse mala, quippe quae viri boni aliquando sibi ipsi consciscant. Reliqua de hoc argumento Deum pulchre persequentem inducit. Quae ipsa prosopopoeiae gravitas et insurgens orationis spiritus libro ad exitum vergenti optime congruere videtur. Neque obstat brevior et quasi abrupta, qua finem facit, sententia: „ quod tam „ cito fit, timetis diu?" Ejusmodi enim breviter dictis libros claudere nonnunquam Senecae placuit. Exempla petamus e *Nat. Quaestionum* opere paulo post exarato, cujus liber secundus ita finitur: „ Ne„ mo unquam fulmen timuit, nisi qui effugit:" tertius in haec verba desinit: „ etiam sine magistro „ vitia discuntur."

Superest, ut quaenam ad Senecae textum recognoscendum subsidia mihi fuerint, paucis exponam. Praeter editiones Andr. Schotti, A. 1604, Lipsii, A. 1652 (44), J. F. Gronovii, A. 1658 et no-

(44) Hanc ceteris editionibus quatuor a Lipsio curatis (1605, 1614, 1632, 1637) esse meliorem et raram scribit Harles *Brev. Not. Literat. Rom. p.* 327.

novissimam Ruhkopfii, A. 1797, duobus uti contigit Codicibus MStis, humanitate Viri Doctissimi Geel Bibliothecae Praefecti concessis. Horum alter est membranaceus, nitidissime scriptus, haec in fronte gerens: „ Ex Bibliotheca unigeniti filii „ Johannis, J. Ut. D. Bibliothecae Lugduno Bata- „ vae donavit, Vir Clar. Franciscus Fabritius „ Theologiae Prof. pater moerens." Continentur eo

1 *Epistolae.* Ordo aliquantum immutatus est, v. c. quae solet in editionibus esse 87. postremum in Cod. locum tenet.

2. *De remediis fortuitorum.* Liber spurius esse creditur. Idem est, qui editioni Lipsianae subjunctus invenitur hoc titulo: *Excerpta alia*, nisi quod in fine post verba: „ Felix est, non qui aliis vi- „ detur, sed qui sibi," Codex haec insuper habet: „ Vides autem, quam domi sit ista felicitas."

3. *Liber primus Senece de providencia. Cum mundus providencia regatur. Queritur quare multa mala bonis viris accidunt in hoc mundo** (45).

4. *Liber secundus ejusdem de providencia ad Serenum. Quod in sapientem nec injuria nec contumelia cadit**. Alias dici solet *de Constantia sapientis.*

5. *De Ira.*

6. *De Tranquillitate animi.*

7.

(45) Noster libellus est. Iis autem, in quibus ipsa Codicis inscriptio servanda videbatur, asteriscum apposui.

7. *De Beneficiis.*

8. *Sentencie seu Proverbia Senece**. Alphabetico digestae sunt ordine. Videntur eaedem, quas Fabric. *B L.* *Tom* II. *p.* 118. parum differre dicit a P. Syri mimis sive sententiis.

9. *Addiciones ad sentencias seu ad proverbia Senece** Ductae ex ipsius operibus literarum item ordinem sequuntur.

10. *Versus divi pauli apostoli**. Hexametri sunt, potius dicendi versus *de Paulo apostolo;* nam ad ejus laudem pertinent.

11. *Prologus epistolarum Senece ad paulum et pauli ad Senecam**. Hieronymi locus est, quem Lipsius attulit *Edit. p.* XXVI.

12 Ipsae, quae feruntur, Pauli et Senecae epistolae.

13. Librorum *de Clementia* quantum superest.

14. *De quatuor virtutibus cardinalibus.* Titulus deest: notum est hunc librum suppositicium haberi.

15. Pars *epistolae secundae* a verbis „primum „argumentum" ad „aliquid apprehendo," sed admodum turbata.

16. Liber *de paupertate*, quem Lipsius *Excerptorum* nomine subjecit editioni, Senecae non esse judicans.

17. Iterum *epistola secunda*, sed ultima parte carens a verbis: „paupertate bene convenit."

De Codice, quam antiquus sit, nil certi quod dicam habeo. De orthographia, siquis inde conjecturam temporis ducere velit, haec pauca memorasse sufficiat: solennem in utroque cod. scripturam esse *e* pro *ae*, ut *sepe*, *preesse*, tum *ci* pro *ti*, ut *senciant*, *ingencia*, *moncium*; *michi* et *nichil* pro *mihi* et *nihil*; *y* pro *i* in his *yemps*, *ymbrem*, *ymagines*, et contra scribi *Olimpia*, *Silla* pro *Sylla*; denique *hii* et *hiis* pro *hi* et *his*; *Occeanus* pro *Oceanus*.

Alter Cod. chartaceus olim in Biblioth. *Varmiensi* fuit, ut prima pag. legitur; post ad virum Ill. Isaacum Vossium pervenit. Temporis est aeque incerti, minoribus quam alter, literis scriptus, non sine librarii diligentia, ut apparet e variis lectionibus aliisque notulis hic illic ab eadem ut videtur, manu adjectis. Elegantiorem usum particulae *ut* pro *licet* ignorasse tamen videtur, cum *utrum* ei substituerit *de Provid. c.* 3 § 3 Quod ad orthographiam, quaedam habet sui propria, v. c. *sinfoniarum*, *triunfalis*, *Cathonem*, quamquam hoc non constanter. Paginae duae priores longe deteriori manu scriptae continent libri *de Paupertate* particulam, et nonnulla de uxore non ducenda sapienti, quae apte referre possis ad librum deperditum *de Matrimonio*, quem Hieronymi auctoritate memorat *Fabric. l. l. p.* 123. Deinde sequuntur:

1. *Senece de presencia divina**. Libelli nostri pars est, desinens in verbis (c. 4 § 4) „ fortes milites belli trumpho" quemadmodum in hoc MSto legitur. Titulus inde forsan oriri potuit, quod librarius cum prope ab initio videret: „ *interesse nobis Deum*", hoc opusculi argumentum esse crediderit.

2. *Epistolae*. Extrema numerum adscriptum habet 127, cum 124 tantum in editionibus exstent.

3. *De Clementia* quantum superest.

4. *De casibus fortuitis**. Idem, qui de *Remed. fortuit.* Dialogi forma ita servata est, ut singulis, „ morieris, aegrotabis" similibusque Gallionis, responsionibus autem Senecae nomen praefixum sit.

5. *De quatuor virtutibus cardinalibus.*

6. *Excerpta ex libris Senece de Beneficiis**.

7. *Collectio similitudinum, comparationum et aliquorum exemplorum, que habentur in epistolis Senece**. Sic in fine dicitur. Habet ea collectio fortasse nonnullam rei criticae utilitatem, quippe longiores saepe Senecae sententias afferens.

8. *Flores** e libro *de Moribus* et de quatuor *Virtutibus cardinalibus.*

His Codicibus an aliquando Viri Docti usi sint, certis vestigiis deprehendere non potui. Gronov. quidem ad *l. de Provid. c.* 3. § 8. „ Viderint, inquit, hoc isti" monuit Pinciani Codices et quatuor Gruteri et Bruxellensem ignorare pron *hoc*,

 quod

quod ipsum et a duobus his codd. abest, unde conjicere possis alterum in Hispania (vid. p. 23) a Pinciano collatum esse, Bruxellis olim alterum fuisse. Sed haec valde dubia sunt; illud certius, in utroque Msto nonnullas inveniri lectiones, neque spernendas, ut videtur, neque in ulla earum quidem, quas adhibui, editionum memoratas. Editionibus his annumerari quoque potest antiqua quaedam et rarior impressa Lipsiae per Arnoldum de Colonia A°. 1495, e qua potissimam lectionis varietatem nactus sum excerptam in Mulleriani *de Sallustio* (1) libelli appendice. Denique Pinciani notas excerpsi ex editione Parisina (2) quae cum notis Mureti, Fabri aliorumque multorum exiit ap. Perier A°. 1607.

His subsidiis instructus cum ad Annaeum nostrum accederem, id mihi proposui, ut in plerisque Ruhkopfii lectione servata, sicubi discedendum

(1) Libelli titulus integer hic est: C. Sallustius Crispus, *oder historisch critische Untersuchung der Nachrichten von seinem Leben, der Urtheile über seine Schriften, und der Erklärung derselben. Nebst einem Beitrag zur Kritik des Cicero und Seneca. Herausgegeben von* M. Otto Moriz Müller, *Zullichau und Leipzig* 1817. Appendices Latine scripti sunt, quorum alter ad Senecae *de Provid.* librum spectat. Ceterum hujus separatam editionem, quae Ackero curante Rudolstadii prodiit A°. 1711, Fabricio memoratam *l. l. p* 105, frustra mihi comparare conatus sum.

(2) Memorat eam in praestantissimis Fabric. *p.* 113. Exstat in Harlemensi Bibliotheca.

dum ab ea videretur, ejus rei rationem in notulis subjectis redderem (3), tum ceteram varietatem, quae licet in textum non recipienda, notatu tamen digna videretur, paucis commemorarem.

Et praefationis hic finis esse posset, nisi jamjam Academiae valedicturus ut iis, qui bene de me meriti sunt, gratias agerem, et mos requireret, et vero sensus animi postularet.

Vobis igitur, Viri Clarissimi! Siegenbeeki, Palmi, Reuvensi, Tydemanni Pater atque Fili, Asseni! et quae cetera clara vestra nomina recensere possem, quos in vario doctrinarum genere Praeceptores habere, quorum eruditionem admirari, benevolentiam et humanitatem experiri contigit, persuasissimum Vobis sit de grato discipuli animo.

Vos autem praecipue compellandi mihi estis, Clarissimi Baki et Peerlkampi! alter olim adolescentiae meae Praeceptor carissime, alter in hac solennitate Promotor Aestimatissime, uterque studiorum meorum Dux et Adjutor optime! Quod si tempus praeteritum recordatione repeto, tot ac tanta vestra beneficia occurrunt, ut quid vobis debeam, verbis satis exprimere me posse diffidam: pectore, pectore in-

(3) Ita tamen, ut interpunctionem et orthographiam, v. c. *cum* an *quum* scribendum, et quae voces literis majusculis ordiendae essent, integram mihi servarem.

inquam gratus ille sensus servabitur. Faxit Auctor omnium bonorum Deus, ut diu multis tales esse possitis, quales mihi fuistis; longam vobis vitam faciat cum felicissimam, tum Academiae Patriaeque fructuosissimam. Vos, Viri Clarissimi, amicitia, quaeso, Vestra prosequi me pergatis.

Neque Te silebo, multum venerande, Doctissime Voet van Campen! qui me puerum una cum collega quondam Tuo, quem Virum grata quoque memoria servo, Samuele Verwey, latinis literis et Graecarum elementis imbuisti. Postea vero cum studiorum causa Leidam proficiscerer, laetus in eo Divinae Providentiae curam recordor, quod Tu eodem vocatus me contubernio recepisti, perque septem et quod excurrit annos ea domesticae consuetudinis humanitate prosecutus es, ut toto pectore me devinctum Tibi sentiam, Tui, Tuorumque, quibus optima quaevis Deus tribuat, nunquam immemor futurus.

Vobis denique, Commilitones Amicissimi! triste illud *Valete* dico. Multos jam desidero priorum annorum amicos, quos aut mors rapuit, aut studiis absolutis vitae cursus alio vocavit. Supersunt tamen in Academia, quorum et jucundissima mihi fuit et utilis familiaritas. Vos, Amicissimi! felici opto successu quae restant opera peragatis, et in quemcunque locum sitis abituri, firma maneat inter nos ac stabilis amicitia.

L.

L. ANNAEI SENECAE

LIBER

DE PROVIDENTIA

SIVE

QUARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT CUM SIT PROVIDENTIA.

CAPUT I.

Quaesisti a me, Lucili, quid ita, si Providentiâ mundus ageretur, multa bonis viris acciderent mala? Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum praeesse universis Providentiam probare-

CAPUT I.

1. *Lucili* Cod. Fabric. *Lucilli.*
Providentia divina vetus habet editio Arnoldi de Colonia. Quod firmari forte possit imitatione *Minucii Felicis Octav. p.* 40: „ quod si mundus divina providentia, et alicujus numinis auctoritate regeretur." Pinc. ad h. l. Senecae: verbum *divina* vetus lectio non agnoscit.
Mundus ageretur. Arn. de Col. *mundum ageret.* In Eras-

remus, et interesse nobis Deum: sed quoniam a toto particulam revelli placet, et unam contradictionem, manente lite integra, solvere; faciam rem
2 non difficilem, causam deorum agam. Supervacuum est

Erasmi editione, quae prodiisse videtur A. 1529, et servatur in Biblioth. Traject. lectionem hanc vidi, sed utrum in contextu, an in margine non memini: *si Providentia mundum regeret.*

Acciderent. Uterque Cod. Leid. *accidere.* *Agam.* Arn. de Col. *Agenti.*

2. *Certum discursum.* Cod. Fabric. *cursum discursumque.* Sic etiam Lipsius hunc locum affert *Physiol. Stoic. p.* 25: postea tamen in editione vulgatam dedit. Arn. de Col. lectionem utramque conjungit: *sidereum certum cursum et discursum.* Suspicor aliquem librarium non intellexisse, quid esset h. l. *certum*, idque propterea mutasse.

Et cito. Pincianus haec verba dicit in exemplari suo desiderari.

Arietare. Cod. Voss. *variari.* Est tamen illud Senecae frequens hoc sensu offendendi, impingendi, ut *Cons. ad Marc.* XI. 2. *de Tranq. an.* I. 7. *de Vita beata* VIII. 5. Significatio vel ab arietibus ducta videtur, qui cornibus obversis se invicem petunt, vel ab ariete bellico in muros impingente.

Coierunt. Arn. *exierunt*, quod in eandem sententiam foret intelligendum, qua *de Benef.* VI. 23. dixit *excidere.* Melius tamen videtur *coierunt*, quoniam eorum sententia tangitur, qui omnino Deum negant, universumque, ut ait *Nat. quaest. L.* VI. *praef.* § 14. ferri temeritate quadam arbitrantur, ex atomorum concursu omnia explicantes.

Vallibus. Ita maris sedes appellat etiam *Nat. Quaest.* III, 8.

Mol-

est in praesentia ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc siderum certum discursum fortuiti impetus esse, et quae casus incitat, saepe turbari et cito arietare: hanc inoffensam velocitatem procedere aeternae legis imperio, tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissimorum luminum et ex dispositione lucentium: non esse materiae errantis hunc ordinem, neque quae temere coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum gravissimum pondus sedeat immotum, et circa se properantis coeli fugam spectet; ut infusa vallibus maria molliant terras, nec ullum incrementum fluminum sentiant; ut ex minimis seminibus nascantur ingentia.
3 Ne illa quidem quae videntur confusa et incerta, pluvias dico nubesque, et elisorum fulminum iactus, et incendia ruptis montium verticibus effusa, tremores labantis soli, et alia quae tumultuosa pars rerum circa terras movet, sine ratione, quamvis subita sint, accidunt: sed suas et illa causas habent,

Molliant. Codices quosdam habere *commoliant*, ait Pinc. unde conjicit *moveant* s. *commoveant*, quo modo Neptunus a poetis ἐνοσίγαιος dicatur. Malim equidem vulgatam retinere.

3. *Labantis.* Cod. Voss. *labentis*; hoc autem *cadere*, illud *tremere* significat. Cod. Fabric. *labantisque*.

Et alia. Cod. Voss. *aliaque*, quod oriri potuit e seq. *quae* per simplex *e* scripto.

bent non minus, quam quae alienis locis conspecta miraculo sunt, ut in mediis fluctibus calentes aquae, et nova insularum in vasto exsilien-
4 tium mari spatia. Jam vero si quis observaverit nudari litora pelago in se recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet caeca quadam volutatione modo contrahi undas, et introrsum agi, modo erumpere, et magno cursu repetere sedem suam: quum illae interim portionibus crescunt, et ad horam ac diem subeunt, ampliores minoresque, prout illas lunare sidus elicuit, ad cujus arbitrium oceanus exundat. Suo ista tempori reserventur: eo quidem magis, quod tu non
5 dubitas de Providentia, sed quereris. In gratiam te reducam cum Diis, adversus optimos optimis. Ne-

Sed suas et illa. Pincianus editionem habuit, in qua deerat *suas.* Suspicor potius delendum esse *sed.* Amat enim ab illo pronomine periodum incipere Seneca, ut mox: „ suo ista tempori reserventur."

Miraculo. Ruhk. Gronovium secutus dedit *miracula:* videtur tamen elegantior altera lectio *miraculo* i. e. admirationi; quae et amborum Codicum assensu firmatur.

4. *Jam vero — suam.* His contineri puto perversum vulgi judicium, quod in sqq. ipse redarguit: itaque pro interrogandi nota, quam post *exundat* posuit Ruhk. punctum visum est restituendum.

Illae interim. Uterque Cod. *interim illae*, quod fortasse non pejus est.

5 *Optimis.* Fabric. *optimus*: hinc orta videtur Arn. lectio *optimus sis.*

Ne-

Neque enim rerum natura patitur, ut unquam bona bonis noceant. Inter bonos viros ac Deum amicitia est, conciliante virtute. amicitiam dico? imo etiam necessitudo et similitudo: quoniam quidem bonus ipse tempore tantum a Deo differt, discipulus ejus, aemulatorque, et vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis
6 exactor, sicut severi patres, durius educat. Itaque quum videris bonos viros acceptosque diis, laborare, sudare, per arduum ascendere, malos autem las-

Neque enim rerum natura. *Enim* in Voss. deest: *rerum* et mox *unquam* Lipsius et Schottus omittunt: adduntur tamen in utroque Msto Leidensi, et a Gronovio. Pincianus ex antiqua lectione locum ita constitui volebat: *Neque enim rerum natura patitur, ut bona Deum Deos* Voss.

Amicitiam. Idem *amicitia.* Videtur utroque praestare Ruhkopfii lectio, quam exhibuimus.

Quoniam quidem. Haec, quae Leidens. quoque Codicum auctoritate firmantur, Pinc. e veteri lectione mutari volebat in *quandoquidem.* Senecae illa vindicat Steph. *Prood. p* 262.

Ipse. Codices Leid. ignorant. Videtur tamen e scriptoris consuetudine: Cf. *Consol. ad Marc.* XXIV, 3. *ad Helv.* XI.

Quem. Codd. iidem *quam*, ad genus nominis *progenies*, non ad *virum bonum* pronomen accommodantes.

6. *Escendere.* Ruhk. *ascendere*, sed Gronovium secutus sum: et in veteribus libris ita lectum fuisse docet aberratio *extendere*, quam habet Arn. Fabric. et Voss. hic autem cum nota margin. „ alii *tendere*, *ascendere*." De horum verborum confusione vid. Lips. et Ern. *ad Tac. Ann.* XIII. 6.

lascivire, et voluptatibus fluere; cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia: illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat! bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, sibi illum praeparat.

II. „ Quare multa bonis viris adversa eveniunt?" At nihil accidere bono viro mali potest. Non miscentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum superne dejectorum imbrium, tanta medicatorum vis fontium, non mutant saporem maris, nec remittunt quidem: ita adversarum impetus rerum

Modestia. Arn. *molestia.*

Vernularum. Voss. *vernularumque*, quod oppositioni filiorum h. l. minus idoneum videtur.

Audaciam. Idem *audacia.*

CAPUT II.

At nihil. *At* non habent editiones: cum autem in Voss. legatur *et nihil*, eaeque particulae confundi soleant, *et* in *at* mutavi, quod hujus responsionis initio bene convenire videtur, in hunc sensum: licet adversa multa bonis viris eveniant, *attamen*, *at certe* mali nihil iis potest accidere.

Tantum sup. dej. imbrium. Esse codd. in quibus legatur *tot supernae dejectiones imbrium* Pinc. ait. Pro *tantum* Fabr. habet *tantorum.*

Medicatorum. Hoc Gruterus, cum antea legeretur *Mediterraneorum*, e libris asseruit, ut monet Lipsius. *Meditatorum* aut *medicatorum* habet etiam Voss. altera lectione *mediterran.* in margine adscripta.

Nec rem. quidem. Pro *nec* Fabr. habet *ne.* Voss. autem et omnes editiones illud praeferunt: itaque retinendum cen-

rum viri fortis non vertit animum. Manet in statu et quidquid evenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non sentit illa, sed vincit, et alioquin quietus
2 placidusque contra incurrentia attollitur Omnia adversa, exercitationes putat. Quis autem, vir modo, et erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti, et ad officia cum periculo promtus? cui non industrioso otium poena est? Athletas videmus, quibus virium cura est, cum fortissimis quibusque confligere, et exigere ab his, per quos certamini praeparantur, ut totis contra ipsos viribus

censui ut aetate Senecae usurpatum, apud quem saepe reperitur: quamquam aureo seculo non valuerit, ideoque judice Ruhnkenio *Opusc. p.* 742. vitandum sit hodie Latine scribentibus.

Externis. praestare videtur eo, quod in Pinc. quibusdam exemplaribus est, *casibus.*

Alioquin. Voss. *aliquando*, quod contrariam efficeret sententiam.

2. *Et erectus. Et* in Voss. deest: melius tamen adsit: *vir* enim h. l. quodammodo vim habet adjectivi, *vir fortis*, ut *de Tranq. an.* III, 15: „Imo ille vir „fuerit" cet.

Industrioso. Fabr. *industri*, Voss. *industrio*, quae fortasse vera lectio. *Industriosus* enim in Lexicis nullo alio loco firmatur. Non tamen adversus omnes editiones mutare sustinui.

Certamini praeparantur. Pinc. alios codd. habere notat *certamen praeparatur*, de agonothetis intelligens, sed hoc

bus utantur. Caedi se vexarique patiuntur, et si non inveniunt singulos pares, pluribus simul obji-
3 ciuntur. Marcet sine adversario virtus. Tunc apparet, quanta sit, quantum valeat, polleatque, cum quid possit, patientia ostendit. Scias licet, idem viris bonis esse faciendum, ut dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. Quidquid accidit, boni consulant, in bonum vertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non vides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi excitari jubent liberos ad studia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, et sudorem illis, et interdum lacrymas, excutiunt: at matres fovere in sinu, con-

hoc alienum videtur a sqq. „ ut totis contra ipsos viri„ bus utantur."

3. *Quanta sit, quant. val. polleatque.* Lectionem antiquam Schotti et Lipsii restitui, nervosiorem, ut videtur, ea, quam habent Gron. et Ruhk. *quantum valeat quantumque polleat.* Nisi forte verba *quantum val.* ex interpretatione in textum irrepserint, ut cum veteri quadam lectione Pinc. et utroque Cod. Leid. legendum sit: *quanta sit quantumque polleat.*

Idem vir. bon. esse fac. Voss. *fac. id bon. viris*, minus numerose. Idem mox *et diffic.* pro *ac diffic.*

Indulgeant. Proprium verbum in parentum erga liberos amore, qui inde dicitur *indulgentia*, veluti ap. Nostrum *Consol. ad Helv.* XIV, 3. XVI, 6. Non igitur opus est eo, quod post *matres* additur in Voss. *filiis.*

Excitari. Ambo codd. *exercitari*, minus eleganter.

Tris-

continere in umbra volunt; nunquam flere, nunquam tristari, nunquam laborare. Patrium habet
4 Deus adversus bonos viros animum, et illos fortiter amat: et, „Operibus," inquit, „doloribus, „ac damnis exagitentur, ut verum colligant robur!" Languent per inertiam saginata, nec labore tantum, sed motu, et ipso sui onere deficiunt. Non fert

Tristari. exquisitius quam *contristari*, quod uterque cod. habet, et latet in Arn. *contrictari* Illud raro quidem, sed tamen occurrit etiam *de Ira* II, 7.

4. *Patrium.* Fabr. *Patrum.* Voss. sequentium etiam ordine mutato *Paternum Deus habet;* melius autem videtur h. l. *patrium*, quoniam ita dicitur id, quod patribus universe convenit, ut *animus patrius; paternus* potius ad certi cujusdam hominis patrem spectat, ut *regnum paternum.*

Inquit. Voss. *inquam*, sublata prosopopoeia. Similiter mox Arn. habet *exagitat* pro *exagitatur.*

Ac. in Fabric. deest, Voss. *et.*

Motu. Ita Mstorum auctoritate Gron. et Ruhk. Antea legebatur *mole*, quod ita forte defendi posset, si dicamus Horatianum illud „Vis consili expers mole ruit sua" Senecae in animo fuisse; quem poëtam etiam hoc libro saepius expressit: v. c. mox (§ 6)" *inter ruinas publicas rectum*" cogitasse videtur justum ac tenacem virum, quem „si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinae." Paulo post *nobiles edet operas* expressa forte sint ex Horatiano „Catonis nobile letum" ut hic locus Bentleji emendationi „anne Curti" opponi possit. — Uterque Leid. habet *motu:* librariis autem proclive fuerit hoc scribere pro difficiliore *mole.*

Du-

fert ullum ictum illaesa felicitas: at ubi assidua fuit cum incommodis suis rixa, callum per injurias ducit, nec ulli malo cedit: sed etiamsi ceci-
5 derit, de genu pugnat. Miraris tu, si Deus ille bonorum amantissimus, qui illos quam optimos esse atque excellentissimos vult, fortunam illis, cum qua exerceantur, assignat? Ego vero non miror, si aliquando impetum capiunt Dii spectandi magnos viros, colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram venabulo excepit, si leonis incursum interritus pertulit: tantoque spectaculum est gratius, quanto id honestior fecit.
6 Non sunt ista, quae possunt Deorum in se vultum

Ducit. Fabr. *duxit*, quod fortasse melius.

Ceciderit. Ruhk. solus edidit *occiderit*; ceteri, quos vidi omnes, etiam Mss. *ceciderit*; hoc igitur visum est restituendum.

5. *Impetum capiunt Dii spectandi*, i. e. cupido Deos incedit spectandi: quae locutio Suetonio frequens. Ex ea non intellecta fluxisse videtur Codicum, etiam Leid. lectio, quam Pinc. quoque in suo exemplo habuit: *si aliquando impetum capiunt. Spectant Dii:* unde Pinc. et Gron. fecere *si quando i. e. spectandi.* Lips. et Ruhk. ante *spect.* inseruere *Dii*, quos secutus sum, nisi quod auctoritate Codd. dedi *aliquando*, quod nonnunquam in graviori oratione, ut h. l. post *si* usurpatur.

Interritus. Fabr. *inter ictus.*

Honestior. Arn. *honestius*, quod frigidius videtur.

6. *Possunt.* Voss. *possint.* Idem contra pro *respiciat*, quod mox sequitur, *respicit.* *Sed*

tum convertere, sed puerilia, et humanae oblectamenta levitatis. Ecce spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus operi suo Deus: ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus, utique si et provocavit. Non video, inquam, quid habeat in terris Jupiter pulchrius, si convertere animum velit, quam ut spectet Catonem, jam partibus non semel fractis, stantem ni-
7 hilominus inter ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in unius ditionem concesserint, custodiantur legionibus terrae, classibus maria, Caesarianus portas miles obsideat: Cato, qua exeat, habet. Una manu latam libertati viam faciet. Ferrum istud, etiam civili bello purum et innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. libertatem, quam patriae non potuit, Catoni dabit. Aggredere ani-

Sed. In Voss. deest: Fabr. habere videtur *haec.*

Mala fortuna. Cod. uterque *fortuna mala.* Voss. mox *et si* pro *si et.*

Habeat. Cod. Fabric. *hanc*, errore credo librarii.

Rectum. Antiquitus legebatur notante Pinc. *erectum*; sed illud firmatur alio loco infra III, 4. „*rectissimum*," et *Epist.* XXXVII, 2. „*recto tibi invictoque moriendum est.*" Aliud est *erecta consilia Epist.* XLI, 2. et quod supra habuimus, „ vir modo et erectus."

7. *Ditionem.* Non intellectum a librariis: Fabric. enim habet *conditione.* Voss. *conditionem.*

Etiam. pro *in* Pinc. ex antiqua lectione scripsit.

anime diu meditatum opus; eripe te rebus huma-
8 nis. Jam Petreius et Iuba concurrerunt, iacentque alter alterius manu caesi. Fortis et egregia fati conventio, sed quae non deceat magnitudinem nostram! tam turpe est Catoni, mortem ab ullo petere, quam vitam. Liquet mihi, cum magno spectasse gaudio Deos, cum jam ille vir, acerrimus sui vindex, alienae saluti consulit, et instruit discedentium fugam: dum etiam studia nocte ultima tractat, dum gladium sacro pectori infigit, dum viscera spargit, et illam sanctissimam animam, indignamque quae ferro contaminaretur, ma-
9 nu educit. Inde crediderim fuisse parum certum et efficax vulnus. non fuit Diis immortalibus satis, spectare Catonem semel: retenta ac revocata virtus est, ut in difficiliori parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quam re-

8. *Concurrerunt* Cod. Voss. *corruerunt*.

Jam, quod huic descriptioni praeclare inservit, abest a Cod. Voss.

Discedentium. Pro eo *diffidentium* alios habere, in ejusdem cod. margine notatum est.

Dum etiam studia. Cod. Fabric. *dum studia etiam*, quod nesciam an melius sit. Voss. *fastidia studia etiam*.

9. *Efficax*. Arn. *inefficax*.

Revocata. Pro eo codices quosdam habere *renovata* monet Pinc.

Difficiliori. Cod. Leid. *difficiliore*.

Initur. *Mortem inire*, rara dictio: mutarunt igitur in *im-*

repetitur. Quidni libenter spectarent alumnum suum, tam claro ac memorabili exitu evadentem? mors illos consecrat, quorum exitum et qui timent, laudant.

III. Sed iam procedente oratione ostendam, quam non sint, quae videntur, mala. Nunc illud dico, ista quae tu vocas aspera, quae adversa et abominanda, primum pro ipsis esse, quibus accidunt; deinde pro universis, quorum maior Diis cura est, quam singulorum: post haec, volentibus accidere; ac dignos malo esse, si nolint. His adiiciam, fato ista fieri, et recte eadem lege bonis evenire, quâ sunt boni: persuadebo inde tibi, ne unquam boni viri miserearis. potest enim miser
a dici, non potest esse. Difficillimum, ex omnibus quae proposui, videtur quod primum dixi: pro ipsis esse, quibus eveniunt, ista, quae horremus ac

immitttitur, ut habet et Arn. et Cod. Voss. Illud tamen exstare videtur in Fabric. sed linea primae literae superposita, *initur.*

Et qui. Arn. et Voss. *etiam qui.*

CAPUT III.

Cura et, quam singulorum. Voss. *curâ, quam singulorum est.*

Fieri et. Voss. *sic.* Fabric. *sic ei.* Schott. omisit *et.*

Sunt boni. Voss. *boni sunt.*

Persuadebo. Idem *persuadeo.*

a. *Quod primum dixi.* Absunt haec ab Arn. editione.

 Tre-

ac tremimus. Pro ipsis est, inquis, in exsilium proiici, in egestatem deduci liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro et igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaveris tecum, remedii causa quibusdam et radi ossa et legi, et extrahi venas, et quaedam amputari membra, quae sine totius pernicie corporis haerere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quaedam incommoda pro his esse, quibus accidunt, tam mehercules, quam quaedam quae laudantur atque appetuntur, contra eos esse, quos delectaverunt, simillima cruditatibus ebrietatibusque

et

Tremimus. efficacius quam quod habet Voss. *timemus.*
Efferre. Fabric. *hec ferre.*
Hoc. Voss. *haec.* Vulgatam defendit locus infra § 12: „quid per *hoc* consequar." ubi etiam plura memoranda erant. Idem mox *et siti* pro *ac siti.*
Sed. Fabr. omisit.
Et legi. Desiderantur haec in Voss. In exemplo Pinc. fuit *et laedi.*
Extr. venas. Voss. neglecta structurae venustate *venas extrahi:* similiter mox *corporis pernicie.*
Pro his. Idem habet *pro ipsis* e praecedentibus. Paulo post *et app.* pro *atque app.*
Delectaverunt. Fabr. *delectaverint.* Melior autem indicativus videtur, quo in hac structura supra etiam usus erat: „pro his esse, quibus *accidunt.*" Neque perfecti semper contractam formam ponit; mox enim *judicaverunt.*
Simillima. Voss. *similia*, sed hujus loci gravitati et mori Senecae convenit superlat. Cf. *Cons. ad Marc.* III. 3.

et ceteris, quae necant per voluptatem. Inter
3 multa magnifica Demetrii nostri, et haec vox est, a qua recens sum: sonat adhuc, et vibrat in auribus meis. „Nihil," inquit, „mihi videtur infeli„cius eo, cui nihil unquam evenit adversi." Non licuit enim illi se experiri. Ut ex voto illi fluxerint omnia, ut ante votum, male tamen de illo Dii judicaverunt; indignus visus est, a quo vinceretur aliquando fortuna, quae ignavissimum quemque refugit, quasi dicat: Quid ego istum mihi adversarium assumam? statim arma submittet. non opus est in illum tota potentia mea: levi comminatione pelletur. non potest sustinere vultum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre
4 possimus manum: pudet congredi cum homine vinci

3. *Sonat.* Voss. praefigit *et*, quod majore cum vi omitti videtur.

Experiri. Voss. *experire.*

Ut ex voto — ut ante votum. Utroque loco pro *ut* Voss. habet *utrum:* Pinc. veterem hanc memorat lectionem: *ut e. v. i. fl. o. immo et ut ante votum:* sed illa *immo et* elegantius intelliguntur.

De illo Dii. Voss. *Dii de illo.*

A quo vinc. cet. In eodem locum ita refictum videmus: *a quo vinceretur. Aliquando fortuna ignavissimum quemque refugit.* Paulo post habet *mihi istum.*

Subm. Fabr. *summittet.* Voss. *demittet.*

Sust. vult. m. Hic rursus orationis numero soluto *vultum meum sustinere.*

4. *Alius circumsp.* Arn. *Alius enim conspiciatur.*

Conferre possimus manum. Voss. *poss. conf. m.* Fabr. pro *possimus* habet *possumus.*

Ad-

ci parato. Ignominiam judicat gladiator, cum inferiore componi: et scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quaerit, quosdam fastidio transit. Contumacissimum quemque et rectissimum aggreditur, adversus quem vim suam intendat. Ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exsilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, nisi mala fortuna, non invenit. Infelix est Mucius, quod dexterâ ignes hostium premit, et ipse a se exigit erroris sui poenas? quod regem, quem armatâ manu non potuit, exustâ fugat? Quid

Adversus. Voss. *adversum.*

Intendat. Idem *intentet.* Utrumvis bonum videtur, sed illud exquisitius.

5 *Rutilio.* Fabr. *incilio.*

Mortem in Cat. Omisit haec Arn.

Dextera. Codd. Leid. *dextra*, quod h. l. minus numerose sonat.

Et ipse. Voss. *quod ipse:* quae lectio, quamvis elegans, non tamen invitis ceteris recipienda visa est. Profectam esse credo ab aliquo, qui in sqq. ingeminatam viderat particulam *quod:* „ *infelix est Fabricius*, *quod rus* „ *suum fodit*, *quod bellum gerit*," cet. Neque tamen haec forma perpetuo ibi servatur: de Rutilio enim ait: *quod Syllae aliquid negavit*, *et revocatus longius fugit.*

Fugat. Voss. *fugavit*, quod non magis probandum videtur, quam quod mox pro *amicae* Fabr. habet *amicitiae*, *rursum* pro *rus suum*, et *fovit* pro *fodit.*

Quid ergo? felicior esset, si in sinu amicae fove-
6 ret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum a republica vacavit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum divitiis gerit? quod ad focum coenat illas ipsas radices, et herbas, quas in agro triumphalis senex vulsit? Quid ergo? felicior esset, si in ventrem suum longinqui litoris pisces, et peregrina aucupia congereret? si conchyliis Superi atque Inferi maris pigritiam stomachi nauseantis erigeret? si ingenti pomorum strue cingeret primae formae feras, captas multa cae-

6. *In agro.* Post haec verba in prioribus edd. additum erat *repurgando*, quod Lipsio suspectum, cum in nonnullis codd. abesset, ejecit Ruhk. Uterque Leid. ordine contrario praefert *in repurg. agro*, quo probabilius fit, illud alienum esse. Vitium inde fluxisse conjicias, quod aliquis Curium cum Fabricio confundens, ad *radices* interpretandi causa *rapas* in margine posuerit, idque minus clare scriptum postea refinxerit alius in *repurgando*.

Vulsit. exquisitius videtur, quam quod habet Arn. *evulsit*.

Si conch. Superi. Fabr. *Sed conciliis superni.*

Pigr. stom. naus. erigeret. Eleganter dictum pro *pigrum stomachum et nauseantem*. Id cum fugeret librarios, Fabr. et Arn. pro *erigeret* habent *exigeret*. — *Erigi stomachus* dicitur etiam notante Lipsio, *Nat. Quaest.* IV, 13. Voss. *nauseantis stomachi*

Cingeret. Hoc verum videtur. Fabr. *cingerentur*, quod parum abest a lectione Lipsio memorata, nec tamen probata: *cingeretur*, *primae formae feras c. m. c. v. deglutiret.*

7 caede venantium? Infelix est Rutilius, quod qui
illum damnaverunt, causam dicent omnibus secu-
lis? quod aequiore animo passus est se patriae
eripi, quam sibi exsilium? quod Syllae dictatori
solus aliquid negavit, et revocatus non tantum re-
tro cessit, sed longius fugit? Viderint, inquit,
isti, quos Romae deprehendit felicitas tua. Vide-
ant largum in foro sanguinem, et supra Servilium
lacum (id enim proscriptionis Syllanae spoliarium
est) senatorum capita, et passim vagantes per ur-
bem percussorum greges: et multa millia civium
Romanorum, uno loco post fidem, immo per ip-
sam fidem trucidata. Videant ista, qui exsulare
8 non possunt! Quid ergo? felix est L. Sylla, quod
illi descendenti ad forum gladio submovetur, quod
ca-

7. *Dicent.* Fabr. *diceret*: mox *eripere* pro *eripi* et *soli* pro *Syllae.*

Non tantum retro cessit. Lips. post *tantum* addendum putat *non*; Gronov. interpretatur, quasi fuisset additum. Equidem potius cum Ruhkopfio sic explicem, ut Rutilius non tantum retro cesserit a loco, quo cum Sylla collocutus erat, sed longius etiam a loco, ubi exsulabat, in ulteriora fugerit.

Vid. inq. isti. Antea legebatur: *Vid. inq. hoc isti*, sed *hoc* Lips. et Gronov. ejecerunt, in codd. nonnullis, etiam in utroque Leid. non exstans.

Servilium. Codd. Leid. *Servilianum.* sed vulgatam tuetur Ciceronis (*pro Rosc. Am.* 32) locus a Lipsio allatus.

Vagantes. Fabr. *vagantis.*

8. *Illi descendenti.* Voss. *illo descendente.* Mox uterque *summovetur.*

Si-

capita sibi consularium virorum patitur appendi,
et pretium caedis per quaestorem ac tabulas pu-
blicas numerat? et haec omnia facit ille, qui le-
gem Corneliam tulit! Veniamus ad Regulum! quid
illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei,
documentum patientiae fecit? Figunt cutem clavi,
et quocunque fatigatum corpus reclinavit, vulneri
incumbit, in perpetuam vigiliam suspensa sunt lu-
9 mina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit glo-
riae. Vis scire, quam non poeniteat hoc pretio
aestimasse virtutem? refice tu illum, et mitte in
senatum: eandem sententiam dicet. Feliciorem ergo
tu Maecenatem putas, cui amoribus anxio, et moro-

ro-

Sibi. non habent editt. sed ambo MSS. Leid. Dignum putavi, quod in textum reciperetur.

Appendi. quasi per trutinam, ut explicat Ruhk. Alteram lectionem *ostendi*, quam etiam Leidd. habent, ex interpretatione natam esse eidem assentior. Paulo ante pro *quod capita* Voss. *quot capita.*

Ac tab. Voss. *et tab.* Et mox *illud docum.* Arn. *illi docum.*

Clavi. Voss. *clavis*, multo minus eleganter.

In perp. Ruhk. et reliqui *et in perp.* Codd. Leid. *et* omittunt. Elegantius videtur hoc asyndeton, quam quod a librario proficisci potuerit. Itaque recepi.

9 *Tu.* quod h. l. vim orationi addit, abest ab utroque Cod. *Refice* sine lit. majusc. scripsi auctore STEPHANO *Prood.* p. 144.

Putas. Voss. *dices*; e praec. *dicet* repetitum. Mox idem pro *morosae* barbarum habet *amorosae.*

rosae uxoris quotidiana repudia deflenti, somnus per symphoniarum cantum, ex longinquo lene resonantium, quaeritur? Mero se licet sopiat, et aquarum fragoribus avocet, et mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quam ille in cruce. Sed illi solatium est, pro honesto dura tolerare, et ad causam a patientia respicit: hunc voluptatibus marcidum, et felicitate nimia laborantem, magis his quae patitur vexat causa patiendi. Non usque eo in possessionem generis humani vitia venerunt, ut dubium sit, an electione fati data, plures Reguli nasci, quam Maecenates velint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere, Maecenatem se quam Regulum nasci maluisse: idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Male tractatum Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam, non aliter quam medicamentum immortalitatis obduxit, et de morte disputavit usque ad ipsam? male cum illo actum est, quod gelatus

est

Avocet. Elegantior hujus verbi vis fugit librarium Voss. codicis, qui pro eo scripsit *somnum advocet.* Idem suo more *anxiam mentem* pro *ment. anx.*

Vigilabit. Fabr. *vigilavit*, et mox *pluvia* pro *pluma*, et *tollerare.*

Causa patiendi. Fabr. *causam patiendi.* Voss. *causa patienda.*

10. *Reg. nasci.* Fabr. *nasci Reguli.* Voss. *nasci Regulos:* hic mox etiam *Regulos* pro *Regulum.*

Tractatum. Arn. *tentatum.*

est sanguis, ac paulatim frigore inducto venarum
11 vigor constititit? Quanto magis huic invidendum
est, quam illis quibus gemma ministratur, qui-
bus exoletus omnia pati doctus, exsectae virilita-
tis, aut dubiae, suspensam auro nivem diluit?
Hi quidquid biberint, vomitu remetientur tristes,
et bilem suam regustantes: at ille, venenum lae-
tus et libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet,
satis dictum est: summamque illi felicitatem con-
tigisse, consensus hominum fatebitur: quem sibi
rerum natura delegit, cum quo metuenda collide-
12 ret. „ Inimicitiae potentum graves sunt? oppo-
„ na-

11. *Biberint.* Codd. Leid. *biberunt.* Illud defenditur loco infra IV, 7 „ quidquid illis inciderit, novum ve- „ niet."

Remetientur. Arn. lectio *remittunt* ex interpretatione videtur orta.

Regustantes. Fabr. *gustantes.* Et mox *bibens* pro *libens*, frigide.

Hauriet. Fabr. *hausit*, sed amat in his futurum Seneca, etiamsi de mortuis sermo sit, veluti supra de Maecenate *vigilabit*, ubi Fabr. item habebat perfectum.

Quod ad Cat. pertinet. Voss. *quantum ad Catonem*, omisso *pertinet.* Illud autem, cum sit minus usitatum, hujus loci gravitati aptius videtur.

Collideret. Fabr. *colluderet.* Videtur igitur librarius *metuenda* pro fem. sing. habuisse, cum sit neutrum plurale: *res omnes metuendas*, ut infra VI, 4. *metuenda contemnere.*

12. *Potentum.* Codd. Leid. *potentium.*

„ natur simul Pompejo, Caesari, Crasso. Grave
„ est, a deterioribus honore anteiri? Vatinio
„ postferatur. Grave est, civilibus bellis interes-
„ se? toto terrarum orbe pro causa bona tam
„ infeliciter, quam pertinaciter, militet. Grave
„ est, sibi manus afferre? faciat. Quid per hoc
„ consequar? ut omnes sciant, non esse haec
„ mala, quibus ego dignum Catonem putavi."

IV. Prospera in plebem ac vilia ingenia deveniunt: at calamitates terroresque mortalium sub jugum mittere, proprium magni viri est. Semper vero esse felicem, et sine morsu animi transire vitam, ignorare est rerum naturae alteram partem. Magnus es vir: sed unde scio, si tibi fortuna
2 non dat facultatem exhibendae virtutis? Descendisti ad Olympia: sed nemo praeter te: coronam ha-

Civil. Fabr. *civibus*, et mox *manus sibi.*

Hoc. Etiam h. l. quo III, 2 usus sum ad defendendam lectionem *hoc.* Voss. habet *haec.* Vix tamen credibile Senecam in tam elaborata oratione tam parvo intervallo bis eandem syllabam posuisse: sequitur enim paucis interjectis *haec mala.*

CAPUT IV.

1. *Deveniunt.* tamquam homines, de quibus hoc verbum plerumque videtur usurpari. Minus igitur elegans, quod Fabr. habet *eveniunt.*

2. *Sed.* Veterem hanc Schotti et Lipsii lectionem, cui Fabr. accedit, revocandam putavi, cum Gron. et Ruhk. habeant *si.* — *Sed* ea praesertim de causa magis placet, quod

habes, victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, sed tanquam consulatum praeturamve adepto: honore auctus es. Idem dicere et bono viro possum, si illi nullam occasionem difficilior casus dedit, in qua una vim sui animi
3 ostenderet: miserum te judico, quod nunquam fuisti miser; transisti sine adversario vitam. Nemo sciet, quid potueris: ne tu quidem ipse. Opus est enim ad notitiam sui, experimento. quod quisque posset, nisi tentando non didicit. Itaque quidam ultro se cessantibus malis obtulerunt, et virtuti iturae in obscurum occasionem, per quam eni-

quod h. l. comparationem habemus, in quali oratione concisum hoc dicendi genus, quo res ipsa quasi pingitur, amat Seneca: v. c. supra de Regulo non *si reficias illum et mittas in senatum*, sed brevius et efficacius ait: *Refice tu illum*, cet.

3. *Una* Voss. *unam*, quod et suos quosdam codd. habere testatus Lips. legendum conjit *virum*. Non opus mihi videtur, si cum Ruhk. locum sic intelligas: „ne unam quidem occasionem habuit vim sui „animi ostendendi" Simili forma utitur *Epist.* XCIX. 10: „de eo queruntur omnes, in quo uno nemo de„cipitur." Voss. *animi sui.*

Quod. Voss. *qui.* Bonum sensum praebet, illud tamen praeferam, ut acutius: miserum ob id ipsum, quod cet. Mox pro *quod quisque* Fabr. *quid quisque.* De quorum discrimine passim notavit Ern. *ad Ciceronem.*

Se. Voss. *viri fortes.* Diversitatem ortam opinor e sqq. *magni viri* et *fortes milites.* Mox uterque cod. pro *enit.* minus eleganter *enitescerent.*

4 enitesceret, quaesierunt. Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus adversis, non aliter quam fortes milites bellis. Triumphum ego mirmillonem sub C. Caesare de raritate munerum audivi querentem: „Quam bella," inquit, „aetas perit!" Avida est periculi virtus, et quo tendat, non quid passura sit, cogitat: quoniam et quod passura est, gloriae pars est. Militares viri gloriantur vulneribus, laeti fluentem meliori casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint, qui integri revertuntur ex acie, magis spectatur qui
5 saucius redit. Ipsis, inquam, Deus consulit, quos esse quam honestissimos cupit, quoties illi ma-

4. *Inquam.* Fabr. *inquit.* Illud autem Seneca frequenter interponit, ubi majore cum vi aliquid affirmat, ut mox. „Ipsis, inquam, Deus consulit." *Epist.* XC, 27: „Non est, inquam, instrumentorum ad usus necessarios „opifex."

Bellis. Triumphum ego. Gronovii Rubeniique conjecturam elegantem recepi, qui Triumphum nobilem gladiatorem a Martiali memorari viderant *Epigr.* 20. — Editt. antiquae et Codd. *Belli triumpho. Ego*, vel, ut habet Fabr. *Ergo.* Muretus *belli* in *bellis* mutato *triumpho* delevit. Quod reduxit Ruhk. ita legens: *bellis. Triumpho ego.* Sed melior videtur accus. quem in ablat. facile mutare potuit librarius ad similitudinem antecedentis *adversis.*

Tendat. Fabr. *tendit*, et mox *etiam quid* pro *et quod.*

Casu. Lipsio difficile visum, ideoque *caussa* rescribi voluit. Sed *meliorem casum* interpretari possumus fortunam clementiorem, qua factum est, ut vulnus non letale sit. Ita fere Gron. et Ruhk. Pro *ost.* Fabr. *ostendant.*

materiam praebet aliquid animose fortiterque faciendi: ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Unde possum scire, quantum adversus paupertatem tibi animi sit, si divitiis diffluis? unde possum scire, quantum adversus ignominiam et infamiam, odiumque populare, constantiae habeas, si inter plausus senescis? si te inexpugnabilis, et inclinatione quadam mentium pronus favor sequitur? Un-
6 de scio, quam aequo animo laturus sis orbitatem, si, quoscunque sustulisti, vides? Audivi te quum alios consolareris: tunc conspexissem, si te ipse consolatus esses, si te ipse dolere vetuisses. Nolite, obsecro vos, expavescere ista, quae Dii immortales velut stimulos admovent animis! Calamitas virtutis occasio est. Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos velut in mari lento tranquillitas iners deti-
7 net. Quidquid illis inciderit, novum veniet. magis

5. *Si te.* Lips. haec suo Codici deesse scribit. Desunt et Fabr. Melius tamen addi videntur.

Inexp. Idem Lipsii Cod. *inexpugnabiliter.*

6. *Dolere.* Fabr. *dolore.* Paulo post pro *iner:* Arn. *itineris.*

7. *Tenerae.* Vulgatam retinui, licet in nonnullis Codd. sit *ferre*, unde Lips. conjecit *ferae cervici*, i. e. non do-

gis urgent saeva inexpertos. grave est tenerae cervici jugum. Ad suspicionem vulneris tiro pallescit: audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se saepe vicisse post sanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis servat. Erratis enim, si quem judicatis exceptum: veniet ad illum diu felicem sua portio. Quisquis
8 videtur dimissus esse, dilatus est. Quare Deus optimum quemque aut mala valetudine, aut luctu, aut aliis incommodis, afficit? Quare in castris

domitae. Sed *ten.* ita scriptum *tenere* librariis verbum visum esse credo, qui idcirco dictioni insolitae *jugum tenere* substituerint faciliores *ferre jugum*, et *terere jugum*. Illud habet etiam Arn. hoc Fabr. uterque pro *cervici* addito *cervicibus*.

8. *Aut luctu.* Haec verba, quae commodum sane sensum offerunt, adjeci auctoritate Msti Fabr. et editionis Schott.

In illo legitur: *aut luctu*, *aut incomm.* omisso *aliis*, quod tamen probum videtur, siquidem incommoda non sunt peculiaris calamitatum species, a mala valetudine luctuque diversa, sed genus, quod haec etiam complectitur.

Apud Schott. totum hoc postremum deest, legiturque: *aut m. v. aut luctu afficit.*

Quare in. Fabr. *quia in.* Sed multo elegantius quaestio quaestioni regeritur. Cf. infra V, 2: „At *iniquum* „est, bonum virum cet. — *Quid* porro? non est *iniquum* cet.

iter.

tris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut explorent iter, aut praesidium loco dejiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, „Male de me imperator meruit:" sed, „Bene judicavit." Idem dicant quicunque jubentur pati timidis ignavisque flebilia: Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati. Fugite delicias, fugite enervatam felicitatem, qua animi permadescunt, nisi aliquid intervenit, quod humanae sortis admo-
9 neat, velut perpetua ebrietate sopiti. Quem specularia semper ab afflatu vindicarunt, cujus pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius coenationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit, hunc levis aura non sine periculo stringet. Cum omnia, quae excesserunt modum, noceant; periculosissima felicitatis intemperantia est. Mo-

Iter. Lips. cum in duobus Codd. inveniret *interdum*, inde conjecit *interdiu*, quod responderet *nocturnis insidiis*. Mihi cum Ruhk. servandum videtur *iter*, pro quo facilius scribi potuit *interdum*, quam contra.

Jubentur. Fabr. *jubent.* Idem infra pro *nisi* habet *et nisi.*

9. *Vindicarunt.* Fabr. *vindicaverunt*, quod melius fortasse propter Senecae consuetudinem.

Fomenta. Duo Lipsii codd. *segmenta*, unde legi volebat *tegmenta:* vulgatam tuetur Gron.

Subinde mutata. Desiderantur in uno Lipsii.

Felicitatis. Fabr. *felicitas.*

Movet cerebrum, in vanas mentem imagines evocat, multum inter falsum ac verum mediae caligi-
10 nis fundit. Quidni satius sit, perpetuam infelicitatem, quae advocat ad virtutem, sustinere, quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? Levior ieiunio mors est: cruditate dissiliunt. Hanc itaque rationem Dii sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis praeceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Numquid tu invisos esse Lacedaemoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publice verberibus admotis? ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, et laceros ac semianimes rogant, perseverent vulnera praebere vulneribus.
11 Quid mirum, si dure generosos spiritus Deus tentat? nunquam virtutis molle documentum est. Ver-

be-

Mentem. Idem *mentes.* Singularem et euphoniae caussa praeferam, et quia *cerebrum* antecessit.

10. *Quidni.* Post hanc vocem Fabr. addit *id*, et mox ita turbatum exhibet locum: *in felicitatem advocat a virtute, sustinere.*

Jejunio, quod et Fabr. habet, a Gron. et Ruhk. defenditur adversus Lipsii conjecturam *e jejunio.* Veteres editt. ut Schotti, *jejuno.*

Dissiliunt. Habet hoc etiam Fabr. et explicatur a Gron. ut non opus sit Lipsii conjectura *difficilis* aut *dissimilis.*

Esse. Fabr. *esses.* Mox pro *perseverent* idem *perseverant*, Arn. *perseveranter.*

berat nos et lacerat fortuna? patiamur. non est saevitia: certamen est. quo saepius adierimus, fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequens usus agitavit. Praebendi fortunae sumus, ut contra ipsam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat. contemtum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nauticis corpora ferendo mari dura: agricolis manus tritae: ad excutienda tela militares lacerti valent: agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est, quod
12 exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientiâ pervenit: quae quid in nobis efficere possit, scies, si adspexeris, quantum nationibus nudis et inopia fortioribus, labor praestet. Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit: Germanos dico, et quidquid circa Istrum vagarum gentium occursat. Perpetua illos hiems, triste coelum premit, maligne solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super du-

11. *Patiamur.* Fabr. *patimur.* Infra pro *ipsam* habet *illam*, et *duremus* pro *duremur.* Haec omnia vulgatae postponenda esse, facile quisque videt.

Ferendo. Idem *efferendo.* Et mox *patientiam vel potentiam malorum.*

12. *Istrum.* Adspiratio praefigitur in eodem. Pro *vagarum* est *vagorum.* Conjicere possis, hoc solum retinendum esse, *vagorum* scil. hominum, ne *gentium* post *gentes* tam brevi spatio recurrat.

durata glacie stagna persultant, in alimentum feras
13 captant. Miseri tibi videntur? nihil miserum est,
quod in naturam consuetudo perduxit. paulatim
enim voluptati sunt, quae necessitate coeperunt.
Nulla illis domicilia, nullae sedes sunt, nisi quas
lassitudo in diem posuit; vilis, et hic quaerendus
manu, victus; horrenda iniquitas coeli, intecta cor-
pora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gen-
14 tium vita est. Quid miraris bonos viros, ut con-
firmentur, concuti? Non est arbor solida, nec
fortis, nisi in quam frequens ventus incursat: ip-
sa enim vexatione constringitur, et radices certius
figit. Fragiles sunt, quae in aprica valle creverunt.
Pro ipsis ergo bonis viris est, ut esse interriti
possint, multum inter formidolosa versari, et ae-
quo animo ferre, quae non sunt mala, nisi male
sustinenti.

V. Adiice nunc, quod pro omnibus est, opti-
mum

13. *Nullae.* Fabr. *nullaeque.* Et in fine cap. *intenti* pro *interriti.*

CAPUT V.

Adjice. Fabr. *adjicite.* Sed formula solennis haec est apud Senecam, ubi novam afferre rationem incipit, *adjice nunc, quod,* veluti *de Const. Sap.* IX, 2, *de Ot. Sap.* XXXII, 17, *de Vita beat.* VII, 1, *Epist.* LXXIII. Itaque vitiosum etiam videtur *addite,* quod h. l. legitur in *Senecae Opusc. philos. select. minor. ex officina Joannis Mairii.* *Quod*

mum quemque, ut ita dicam, militare, et edere operas. Hoc est propositum Deo, quod sapienti viro, ostendere haec, quae vulgus appetit, quae reformidat, nec bona esse, nec mala: apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis viris tribuerit; et mala esse, si malis tantum irrogaverit. Detestabilis erit caecitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaque careant luce Ap-
2 pius et Metellus. Non sunt divitiae bonum. Itaque habeat illas et Ellius leno: ut homines pecuniam cum in templis consecraverint, videant et in fornice. Nullo modo magis potest Deus concupita traducere, quam si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. „At iniquum est, bonum virum debilitari, „aut configi, aut alligari; malos integris corpori-
3 „bus solutos ac delicatos incedere." Quid porro? non est iniquum, fortes viros arma sumere, et in castris pernoctare, et pro vallo obligatis stare vulneribus: interim in urbe securos esse, percisos et professos impudicitiam? Quid porro? non est ini-

quum-

Quod, quasi esset *ut*, intellexisse videtur librarius, qui in Fabr. posuit *quod sap. viro ostenderet*.

Reform. Idem *formidat*.

2. *Ad turp.* Idem *turpissimus* sine *ad*. Et mox *virum bonum* pro *bonum virum*.

Configi in cruce clavis, ut Lips. explicat probante Ruhkopfio. Schott. *constringi*, quod ex ingenio Mureti fluxisse putat Lips. Arn. *confringi*.

quum, nobilissimas virgines ad sacra facienda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem saepe consulitur, cum illo tempore vilissimus quisque, aut in campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica fit: boni viri laborant, impendunt, impenduntur, et volentes quidem: non trahuntur a fortuna, sequuntur illam, et aequant
4 gradus. si scissent, antecessissent. Hanc quoque animosam Demetrii fortissimi viri vocem audisse me memini: „Hoc unum," inquit, „Dii immortales, „de vobis queri possum, quod non ante mihi vo„luntatem vestram notam fecistis. Prior enim ad „ista venissem, ad quae nunc vocatus adsum. Vul„tis aliquam partem corporis? sumite. Non mag„nam rem promitto. cito totum relinquam. Vultis „spiritum? Quidni? nullam moram faciam, quo „minus recipiatis, quod dedistis. a volente feretis, „quidquid petieritis. Quid ergo est? maluissem of„ferre, quam tradere. Quid opus fuit auferre? ac„ci-

3. *Frui.* deest Fabr.

4. *Dii imm. de vob.* Fabr. ordine minus, ut videtur eleganti: *de vob. Dii imm.* Arn. *vobis* omisit.

Adsum Fabr. et Schott. *assum.*

Illos vob. Hic item Fabr. *vob. ill.* Vulgata magis placet. Arn. *offero* pro *sustulit.*

Sumite Fabr. *sumito.*

Re-

„ cipere potuistis. Sed ne nunc quidem auferetis: „ quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, „ nihil patior invitus, nec servio Deo. sed assen- „ tio: eo quidem magis, quod scio omnia certâ et
5 „ in aeternum dictâ lege decurrere." Fata nos ducunt, et quantum cuique restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, privata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum est: quia non, ut putamus, incidunt cuncta, sed veniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas: et quamvis magna videatur varietate singulorum vita distingui, summa in
6 unum venit: accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? ad hoc parati sumus. Utatur, ut vult, suis natura corporibus: nos laeti ad omnia et fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni viri? praebere se fato. Grande solatium

Retinenti. Trillerus *Observ. p.* 140. ἐμφατικώτερον esse putat *renitenti.* Imo major mihi videtur in altero vis esse, *retinenti:* at, inquit philosophus, ego ne retineo quidem, libens trado.

Assentio. Saepius hac verbi forma Noster utitur, ut *Nat. Q.* III, 15, 2. Fabr. *assentior.*

5. *Quantum cuique.* Fabr. addit *temporis.* Idem in suo libro Lips. invenit: commode tamen intelligitur.

6. *Quid ita.* Fabr. *quid itaque*, sed illud eandem fere vim habet, et cum Graeco τί εἶτα convenit: habuimus hujus libri init. *ad o. e. fortes.* Fabr. *et f. a. omnia;* minus oratorie. Similiter mox *jussit* post *mori* ponit.

tium est, cum universo rapi. Quidquid est quod nos sic vivere iussit, sic mori: eadem necessitate et Deos alligat. irrevocabilis humana pariter ac Divina cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur: semper paret,
7 semel iussit. „ Quare tamen Deus tam iniquus „ in distributione fati fuit, ut bonis viris pauperta- „ tem, vulnera, et acerba funera adscriberet?" Non potest artifex mutare materiem: haec passa est. Quaedam separari a quibusdam non possunt, cohaerent, individua sunt. Languida ingenia, et in somnum itura, aut in vigiliam somno simillimam, inertibus nectuntur elementis: ut efficiatur vir cum cura dicendus, fortiore fato opus est. Non erit illi planum iter: sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur, ac navigium in turbido regat. contra fortunam
8 illi tenendus est cursus. Multa accident dura, aspera, sed quae molliat et complanet ipse. Ignis aurum

8. *Haec passa est.* „ Materia passa est, ut formaretur in id, quod fieri potuit." Ita Ruhk. Fabr. *hoc passa est.*

Dicendus. Arn. *dicens.* Illa vero dictione saepius utitur, ut *de Tranq. An.* XIV, 6. et *de Benef.* IV, 1. ubi Sallustium ejus auctorem laudat.

8. *Molliat.* Fabr. *molliant.* Mox *sciens* pro *scies.* *Ascendere* an *escendere* singulis locis legendum sit, difficile est ad definiendum: quis dicat, an utrumque formam Seneca usurpaverit? Ruhkopfium in his secutus sum. H.

rum probat, miseria fortes viros. Vide quam alte ascendere debeat virtus: scies illi non per secura vadendum esse.

Ardua prima via est, et qua vix mane recentes
Enitantur equi: medio est altissima coelo:
Unde mare et terras ipsi mihi saepe videre
Fit timor, et pavida trepidat formidine pectus.
Ultima prona via est, et eget moderamine certo.
Tunc etiam, quae me subjectis excipit undis,
Ne ferar in praeceps, Tethys solet ipsa vereri.

Haec quum audisset ille generosus adolescens, „Placet," inquit, „via. escendo. est tanti per „ista ire casuro." Non desinit acrem animum territare:

Utque viam teneas, nulloque errore traharis,
Per tamen adversi gradieris cornua Tauri,
Aemoniosque arcus, violentique ora Leonis.

Post haec ait: Junge datos currus! his quibus deter-

Hoc loco Gron. edidit *escendere*, cui favet vitiosa Fabr. lectio *extendere.*

Enitantur. Fabr. et editt. ante Ruhk. *enituntur.* Hic dedit, ut est in Ovidio (*Metam.* II, 63. *sqq.*)

Fit. Fabr. *sit*, solenni confusione. Mox idem *pavidi*, quod est quidem elegans; in Ovid. tamen *pavida* legitur. Pro *ipsa* Fabr. *una.*

9. *Per ista ire casuro*, i. e. quamvis cadendum mihi sit, hoc non curo, dummodo per ista incedam. Loco non intellecto Fabr. habet *pro ista re cas.*

Junge datos currus. Cum *Ovid. vs.* 79. Solem dicen-

terreri me putas, incitor: libet illic stare, ubi ipse sol trepidat. humilis et inertis est, tuta sectari: per alta virtus it.

VI. „ Quare tamen bonis viris patitur aliquid „ mali Deus fieri?" ille vero non patitur. Omnia mala ab illis removit, scelera et flagitia, et cogitationes improbas, et avida consilia, et libidinem caecam, et alieno imminentem avaritiam: ipsos tuetur ac vindicat. Numquid hoc quoque a Deo aliquis exigit, ut bonorum virorum etiam sarcinas servet? remittunt ipsi hanc Deo curam: externa contemnunt. Democritus divitias projecit, onus illas bonae mentis existimans: quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir
2 bonus aliquando vult sibi accidere? „ Filios amit„ tunt viri boni." quidni, cum aliquando et ipsi occidant? „ In exsilium mittuntur." quidni,

cum

tam faciat *Finge datos currus*, illa *I. d. c.* Muret. omisit. Sed recte observare videtur Lips. liberum Senecae fuisse, ea leviter immutare, ut Phaëtonti convenirent.

Sectari. Elegantem habet Arn. lectionem *secare*, quae fere videri possit in textum esse recipienda. Sed fortasse in illis *tuto sectari* expressit *Horat. A. P.* 26. *levia sectari*.

CAPUT VI.

Removit. Fabr. *removet*, quod ortum videtur e sqq. *tuet. ac vind.* Hic tamen perf. malim.

Bono. Non opus videtur addere *viro* cum Fabr. qui mox omittit *viri*.

2. *Et ipsi.* desunt apud Arn.

In. Huic voci Fabr. praefigit *et* contra Senecae in his consuetudinem.

Si

cum aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? „ Occiduntur." quidni, cuum aliquando ipsi sibi manus afferant? „ Quare quaedam dura „ patiuntur?" ut alios pati doceant: nati sunt in
3 exemplar. Puta itaque Deum dicere: „ Quid ha„ betis, quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi, et animos inanes velut longo fallacique somnio lusi, auro illos argento et ebore ornavi: intus boni nihil est. Isti, quos pro felicibus aspicitis, si non, qua occurrunt; sed qua latent, videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida et sincera felicitas: crusta est, et quidem tenuis.
4 Itaque dum illis licet stare, et ad arbitrium suum ostendi, nitent et imponunt: quum aliquid incidit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet, quantum altae ac verae foeditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mansura: quanto magis versaveritis, et undique inspexeritis, meliora majoraque. Permisi vobis, metuenda contem

Sibi manus. Fabr. inverso ordine, ut supra III. 12.
3. *Longo fall.* Fabr. *longuo facilique.* Mox *et argento.* *Orn.* Fabr. *adornavi.* Et mox *currunt* pro *occurrunt.*
4. *Vers. et und. insp.* Fabr. *versaverit aliquis et undique inspexerit.* Pulchrius illud videtur.

temnere, cupiditates fastidire; non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obversa sunt. Sic mundus exteriora contemsit, spectaculo sui laetus. Intus omne posui bonum: non egere felicitate,
5 felicitas vestra est. „ At multa incidunt tristia, „ horrenda, dura toleratu!" Quia non poteram vos istis subducere, animos vestros adversus omnia armavi. Ferte fortiter: hoc est, quo Deum antecedatis. ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam. Contemnite paupertatem: nemo tam pauper vivit, quam natus est. Contemnite dolorem: aut solvetur, aut solvet. Contemnite fortunam: nullum illi telum, quo feriret animum, dedi. Contemnite mortem: quae vos
6 aut finit, aut transfert. Ante omnia cavi, ne quis vos teneret invitos, patet exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas esse vobis necessarias volui, nihil feci facilius, quam mori. Prono animam loco posui: trahitur. Attendite modo, et videbitis, quam brevis ad liber-

ta-

Cupid. Ita quoque Gron. et Fabr. Nesciam tamen, an melior sit lectio, quam Schottus et Lips. habent *cupienda.*

5. *Quia.* Fabr. *quare.* Contra quam supra IV, 8.

Est. Idem *ut.* Praeferam indicativum, ut iam a verbis *hoc est*, comparatio bonorum cum Deo incipiat.

Contemn. fort. — Aut transfert. Locus in Fabr. sic transpositus legitur: *Contemn. mortem, quae aut finit aut transferet vos. Contemn. fort. — dedi.*

6. *Cavi.* exquisitius, quam quod Arn. habet *curavi.*

Attend. Fabr. *Antecedite.*

tatem, et quam expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis, quam intrantibus, moras posui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuisset, si homo tam tarde moreretur, quam nas-
7 citur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facile sit renuntiare naturae, et munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria et solemnes sacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiscite. Corpora opima taurorum exiguo concidunt vulnere, et magnarum virium animalia humanae manus ictus impellit. tenui ferro commissura cervicis abrumpitur: et quum articulus ille, qui caput collumque connectit, incisus est, tanta illa moles
8 corruit. Non in alto latet spiritus, nec utique ferro eruendus est: non sunt vulnere impresso penitus scrutanda praecordia: in proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinavi locum: quacunque pervium est. Ipsum illud quod vocatur

7. *Abrump.* Idem *adrumpitur.*

Conn. Ita Gron. Non tamen spernenda videtur antiqua lectio, quam tuetur et Fabr. *committit*, i. e. conjungit, unde *commissura* dicitur. Seneca verbum hoc eo sensu ponit etiam *Nat. Q.* II, 2, 2, ubi discrimen inter *commissum* et *continuum* exponit.

8. *Impr. p. scr.* Meliora videntur, quam quae Fabr. habet *penitus impresso scrutata.*

Destinavi. Idem *extimavi.* Voci *perv.* prafigit *in.* Pro *brevius* habet *brevis*, et omittit *ut.*

tur mori, quo anima discedit a corpore, brevius est, quam ut sentiri tanta velocitas possit. Sive fauces nodus elisit; sive spiramentum aqua praeclusit; sive in caput lapsos subjacentis soli duritia comminuit; sive haustus ignis cursum animae remeantis interscidit: quidquid est, properat. Ecquid erubescitis? quod tam cito fit, timetis diu?

Nodus. non intellectum in Fabr. dedit *modus.* Mox pro *Lapsos* legitur *lapsa.*

THESES.

I.

Cicero, licet in libris de philosophia maxime Graecorum sententias illustraverit, jure tamen dici potest philosophus.

II.

Dialogi, qui Ciceronis *de Oratore* libris continentur, non vere sunt habiti, sed ab eo conficti.

III.

III.

Praeclarae illae, quae in Seneca leguntur, sententiae, potius e philosophia Stoica ipsiusque ingenio felici, quam e Christiana Religione repetendae sunt.

IV.

Erasmo tamen assentior, tantum abesse, ut hoc statuendo quidquam de librorum ejus utilitate detrahatur, ut ita majore etiam cum fructu legi possint.

V.

Non satis graves esse causae videntur, quare *Consolationem ad Polybium* Senecae abjudicemus.

VI.

Quod apud *Senecam. de Benef.* VI. 41. in his: „Nemo enim libenter reddit, quod invitus debet," Henr. Stephanus (*Epist. ad Dalechamp. p.* 61.) inseri vult *nisi* ante *quod*, id neque necessarium et a sententia scriptoris alienum videtur.

VII.

Senecae *de Providentia* librum integrum ad nos pervenisse defendimus.

VIII.

Ex historia gentium ita demum optimus fructus percipi videtur, si Divinam in ea Providentiam observes.

IX.

Romanorum dominandi cupiditas quantumvis mali attulerit, hanc tamen habuit utilitatem, quod diversis gentibus inter se conjunctis faciliorem effecerit Religionis Christianae propagationem.

X.

Romani in scribendo multum curasse videntur euphoniam et pronuntiandi facilitatem; cujus rei magna nobis habenda est ratio, ubi de Latinae vocis scriptione dubitatur.

X I.

De accentibus in lingua Graecâ defendo Valckenaerii judicium (*Diatr. Eurip. p.* 247): „Accentibus, quam occupant, sede relictis, sic tamen statuo, ne unicum quidem versum Poëtae, „et ne unicam quidem Oratoris periodum legi debere secundum accentus."

X I I.

Mythologiae veteris usum in hodiernis gravioris argumenti carminibus dignitati et pulchritudini magis obesse, quam prodesse judicamus.

